

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ВІЙСЬКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО**

∨ Закон щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у ЗСУ

- **ПРАВОСУДДЯ**

∨ Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення

№ 2 (244) ЛЮТИЙ 2023

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 2 (244) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо скасування податкових пільг
для грального бізнесу 3
Верховна Рада України прийняла Закон
України щодо сприяння ввезенню на
територію України безпілотних літальних
апаратів та деяких інших товарів..... 3
Уряд схвалив зміни до законодавства
в частині відновлення довоєнного стану
системи оподаткування 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.
В Україні прийнято Закон щодо порядку
проходження військової служби
за контрактом іноземцями та особами
без громадянства у ЗСУ 4
Волошин Д.
Програма відновлення для неповнолітніх,
які є підозрюваними у вчиненні
кримінального правопорушення 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 24

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо скасування податкових пільг для грального бізнесу

В. Зеленський підписав Закон України щодо заборони перебування грального бізнесу на спрощеній системі оподаткування.

У картці відповідного законопроєкту № 8079 ідеться, що ВРУ ухвалила Закон 12 січня, 19 січня його відправили на підпис Президенту України, а 6 лютого документ повернуто з підписом від В. Зеленського.

Нагадаємо:

ВРУ 12 січня прийняла у другому читанні законопроєкт № 8079 щодо заборони перебування грального бізнесу на спрощеній системі оподаткування.

«В фінальній редакції від вступає в силу одразу і з наступного дня весь гральний бізнес перейти на повну ставку оподаткування», – заявляв нардеп, перший заступник голови податкового Комітету ВРУ, автор законопроєкту Я. Железняк.

У жовтні 2022 р. податковий Комітет ВРУ підтримав законопроєкт № 8079, яким пропонується припинити надання

необґрунтованих пільг для організаторів азартних ігор, лотерей і парі.

У Пояснювальній записці до документа автори зазначають, що з 1 січня по 31 серпня 2022 р. суб'єкти господарювання, що займаються організацією та проведенням азартних ігор, лотерей, парі (букмекерське парі, парі тоталізатора) та, які згодом перейшли на спрощену систему оподаткування, загалом сплатили 174 млн грн податку на прибуток підприємств, 0,3 млн грн податку на додану вартість та 0,1 млн грн земельного податку.

А з моменту переходу на спрощену систему ці ж суб'єкти сплатили лише 13,4 млн грн єдиного внеску, продовжуючи здійснювати активну діяльність.

16 листопада 2022 р. ВРУ прийняла законопроєкт у першому читанні зі скороченням строків підготовки до другого читання (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/news/2023/02/6/696755/>). – 2023. – 6.02).

Верховна Рада України прийняла Закон України щодо сприяння ввезенню на територію України безпілотних літальних апаратів та деяких інших товарів

Верховна Рада України прийняла в цілому законопроєкт «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння ввезенню на територію України безпілотних літальних апаратів та деяких інших товарів» (реєстр. № 8360).

Законом тимчасово, на період дії воєнного стану в Україні, але не більше ніж до 1 січня 2024 р., звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України безпілотних літальних апаратів, оптичних та коліimatorних прицілів (коліimatorів), прицілів нічного бачення або тепловізійних прицілів, тепловізійних біноклів

та монокулярів, приладів нічного бачення, за переліком кодів УКТ ЗЕД, визначеним у Митному кодексі України.

При цьому передбачається, що зазначене звільнення не буде застосовуватися до товарів, що мають походження з країни, визнаної державою-окупантом згідно із законом та/або державою-агресором щодо України згідно із законодавством, та/або ввозяться з території держави-окупанта (агресора) та/або з окупованої території України, визначеної такою згідно із законом (*Офіційний вебпортал парламенту України* (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/232798.html>). – 2023. – 6.02).

Уряд схвалив зміни до законодавства в частині відновлення довоєнного стану системи оподаткування

Рішенням уряду схвалено зміни до податкового законодавства, які направлені на відновлення довоєнного стану системи оподаткування.

Проект закону не має на меті підвищувати податки та не вводить нові ставки податків.

Законопроектом вносяться зміни до Податкового кодексу України та низки законів, якими передбачено з 1 липня 2023 р. скасування дії окремих норм законодавчих актів, запроваджених на період до припинення або скасування воєнного стану на території України.

Зокрема:

- скасовується можливість для ФОП та юросіб бути платниками єдиного податку III групи із застосуванням ставки у розмірі 2 % від суми доходу;

- скасовується можливість для ФОП платників єдиного податку I та II групи не сплачувати єдиний податок;

- відновлюється проведення документальних перевірок;

- відновлюється перебіг строків, визначених податковим законодавством;

- відновлюються штрафні санкції за порушення податкового законодавства;

- відновлюються штрафні санкції за порушення правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- відновлюються штрафні санкції за порушення порядку використання РРО/ПРРО.

Ухвалення цього законопроекту є однією з вимог МФВ у рамках Меморандуму нової Моніторингової програми для України (РМВ). Мова йде про якнайшвидше відновлення довоєнного стану системи оподаткування. Виконання відповідних маяків Меморандуму дозволить відкрити шлях до повноцінної програми співпраці з Фондом (Upper-Credit Tranche), із залученням відповідного фінансування вже цього року.

Прийняття законопроекту забезпечить виконання Україною зобов'язань в рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику від 8 грудня 2022 р. та впровадження заходів, реалізація яких сприятиме збільшенню податкових надходжень у 2023 р. (*Урядовий портал* (<https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-zminy-do-zakonodavstva-v-chastyni-vidnovlennia-dovoiennoho-stanu-systemy-opodatkuвання>). – 2023. – 1.02).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

В Україні прийнято Закон щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у ЗСУ

12 січня Верховна Рада України прийняла у другому читанні і в цілому законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях» (реєстр. № 8098).

Цей Закон спрямовано на забезпечення правової визначеності стосовно порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства в усіх без винятку утворених відповідно до законів України військових формуваннях. З цією метою пропонується внести відповідні зміни до законів України «Про правовий

статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Національну гвардію України».

Водночас Міністерство внутрішніх справ України буде визначати переліки посад, які не можуть бути замінені іноземцями чи особами без громадянства та військових частин, в яких не можуть проходити службу іноземці чи особи без громадянства.

Як відомо, протягом 2016–2021 рр. були внесені комплексні зміни до законів України «Про імміграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про військовий обов'язок і військову службу», що дозволяли добровольцям-іноземцям підписувати контракти та вступати на добровільну службу за контрактом у Збройних силах України та Національній гвардії України.

Однак, як пояснили народні депутати України Я. Железняк та О. Гончаренко, вони стосувалися лише тих підрозділів, які підпорядковуються ЗСУ і не включали підрозділи, що утворилися при Нацгвардії України. Саме таким підрозділом і є полк «Азов», в якому служить багато іноземних громадян. У зв'язку з чим військовослужбовці-іноземні громадяни, які проходять службу, зокрема, у полку «Азов», були позбавлені можливості перебувати легально на території України та в майбутньому не могли отримати українське громадянство.

Тож відтепер військові, які проходять службу у підрозділах, що утворилися при Нацгвардії України, мають підпадати під квоту імміграції, встановлену Кабінетом Міністрів України.

Як зазначила народний депутат України І. Борзова, прийнятий Закон є дуже важливим у відновленні справедливості щодо добровольців-захисників України. Вона нагадала, що нині нашу Батьківщину боронять багато іноземців з Білорусі, Грузії, Росії. І в разі повернення додому росіян і білорусів, які воюють за Україну, чекають реальні тюремні терміни та навіть смертна кара.

Ініціаторка законопроекту, народний депутат О. Устінова пояснила, що завдяки Закону, зокрема:

– люди, які уклали контракт з Нацгвардією, зможуть легально перебувати в Україні на час контракту;

– люди, які прослужили в Нацгвардії три роки або більше, отримують дозвіл на імміграцію і можуть законно залишитися і жити в Україні;

– люди, які дістали поранення чи травми, виконуючи свої обов'язки, і не можуть продовжувати службу, мають право отримати дозвіл на імміграцію незалежно від тривалості служби;

– спрощується процедура подання на українське громадянство, отримання дозволу на імміграцію для іноземних військовослужбовців Нацгвардії та процедура вступу на службу;

– зарплати іноземців з Нацгвардії прирівнюються до зарплат українців, які служать у цьому ж формуванні.

Досвід залучення іноземців до війська не є чимось унікальним. Міжнародна ліберально-демократична практика визнає, з одного боку, право дієздатної особи на службу за контрактом у легальних військових формуваннях поза межами держави, а з іншого – можливість найму іноземних громадян на контрактній основі для військової служби в національних збройних силах. За таким принципом, зокрема, сформовані Французький іноземний легіон, підрозділи гуркхів у британській армії, підрозділи швейцарських гвардійців Ватикану тощо.

Залучення іноземців на військову службу вже давно користується популярністю з тієї простої причини, що арміям завжди потрібно більше військових. Згідно з дослідженням Е. Грасмедер, опублікованим у журналі *International Security*, у період з 1815 по 2020 р. близько 91 держави мали у своїх лавах іноземних солдат.

Так Французька армія все ще має близько 9000 осіб у своєму Іноземному легіоні. Цей підрозділ має майже 200-річну історію і раніше нараховував до 40 000 осіб. Бійці Французького іноземного легіону, серед яких немало й українців, є найдосвідченішими в Європі військовими з досвідом бойових дій у найгарячіших точках світу. Легіон офіційно входить до складу Сухопутних сил Франції й

унікальний тим, що відкритий для іноземців, готових служити у Збройних силах Франції. Підрозділ був провідним учасником у всіх вирішальних мілітарних моментах історії Франції. Французький іноземний легіон створив 9 березня 1831 р. король Луї Філіпп I на базі кількох полків-попередників. Після Другої світової війни 60–80 % легіонерів були німцями, а в 2006 р. німці становили лише 2 % особового складу. Тепер близько 1/3 легіонерів становлять східні європейці, 1/4 – латиноамериканці, 1/5 – питомі французи, які отримали нову особистість (ім'я, документи, громадянство) і тепер вважають себе як канадці, бельгійці, люксембуржці або монегаски.

Легіон складається з танкових, піхотних, саперних підрозділів та командування. Це сім полків (зокрема, відомий 2-й парашутно-десантний, до складу якого входить підрозділ спецпризначення GCP, скомплектований лише добровольцями – офіцерами й унтер-офіцерами), одна напівбригада й один спеціальний загін.

Протягом перших кількох років служби легіонери вважаються іноземними громадянами, але мають право на французьке громадянство через три роки. Після 15 років служби в Іноземному легіоні вони отримують одноразову матеріальну допомогу та довічну пенсію, навіть якщо переїдуть за кордон. Кандидати, які бажають приєднатися до Французького іноземного легіону, проходять сувору перевірку та численні тести, включно з характеристикою особистості.

З 1999 р. згідно з прийнятим французьким Сенатом законом легіонер, який отримав поранення в ході бойових дій, має право отримати французьке громадянство незалежно від терміну служби.

У наші дні Легіон використовують здебільшого для запобігання воєнним діям у межах місій під егідою ООН або НАТО (наприклад, Боснія, Косово, Афганістан), у миротворчих операціях, для евакуації людей з районів ведення воєнних дій, надання гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури (наприклад, у Лівані і після цунамі 2004 р. в Південно-Східній Азії).

Водночас Легіон готовий до проведення спецоперацій (боїв у джунглях, у нічних умовах, проти терористів і для звільнення заручників).

За даними різних медіа, проросійські сили під час нинішньої російсько-української війни активно вербували до бойових дій проти України колишніх бійців легіону. Зокрема, став відомим факт участі в боях громадянина Бразилії Р. Лусваргі.

Після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну Легіон дозволив українцям, які там служили, поїхати захищати Україну в повному бойовому екіпуванні.

У Британській армії найвідомішим і найбоекватнішим підрозділом, створеним з іноземців, вважається гуркхська бригада. У 2019 р. Міністерство оборони Великобританії сформувало 3-й батальйон королівських гуркхських стрільців. Формування цього підрозділу, що складається з гуркхів, стало першим етапом у виконанні плану від 2015 р., у рамках якого буде створено до п'яти спеціалізованих піхотних батальйонів. Ці бойові одиниці створені для передачі досвіду і навчання спеціальної підготовки, а також для дій у різних куточках світу. Упродовж більш ніж 200 років гуркхи були невід'ємною частиною британських збройних сил і демонстрували виняткові військові якості і бойовий дух, з 100 %-ою мірою проходження через базову підготовку.

Гуркхи є одним з місцевих народів, що населяють Непал. Завдяки відвазі цього невеликого етносу Непал так і не став повністю протекторатом Сполученого Королівства. Бойові якості непальських бійців настільки справили враження на англійців, що в 1815 р. вони розпочали набір добровольців у спеціальні підрозділи. Гуркхи брали участь майже у всіх війнах, які вела Великобританія. Гуркхів збираються активно задіяти в корпусі швидкого реагування НАТО. Розширення королівського гуркхського стрілецького полку дасть змогу непальським солдатам отримати більше можливостей для кар'єрного зростання, включаючи підвищення по службі і підвищення шансів на повноцінну 24-річну кар'єру в армії.

Конкурс підрозділ величезний – до сотні чоловік на місце. Відбір бійців ведеться в гірських районах Непалу. Одним з найпомітніших символів бійців-гуркхів є знаменитий клинок кукрі, з яким непальці ніколи не розлучаються. Проте, незважаючи на активну участь гуркхів у бойових діях, вони тривалий час були знижені в правах у порівнянні зі звичайними офіцерами і рядовими британської армії.

Для гуркхів питання зрівнювання грошового забезпечення та компенсацій, а надалі – пенсій і пільг, з військовослужбовцями-британцями, представлення права на проживання в Сполученому Королівстві, можливість заняття у бригаді офіцерських посад і т.д. починає вирішуватися лише з 2000-х років. Відбувається це в умовах посиленого тиску правозахисників і руху гуркхських ветеранів.

Зокрема, до 2007 р. їх пенсія становила лише третину від суми, що виплачується англійцям. А отримувати громадянство Сполученого Королівства люди, які проливають за нього кров, стали тільки в 2006 р. Підрозділи гуркхів існують також у ряді колишніх британських колоній і протекторатів насамперед в Індії, Брунеї, Сінгапурі – в останньому вони становлять 13 % від поліцейських сил і є одним із стовпів безпеки країни, охороняючи вищих посадових осіб і виконуючи антитерористичні функції. На початку 2000-х років бригада гуркхів постійно скорочувалася, її чисельність була зменшена до 2500 чоловік і йшли чутки про повну відмову від підрозділу.

Однак в останні роки британська армія намагається відновити свій бойовий потенціал. І збільшення числа непальських стрільців – одна з ознак ситуації, що змінилася.

З 2000 р. чисельність іноземців у Збройних силах Великобританії значно збільшилася. І потік добровольців із країн Співдружності, тобто з колишніх колоній Британської імперії, не закінчується дотепер. З початком військової операції в Афганістані та вторгненням до Іраку кількість корінних жителів Великобританії, які бажають служити у збройних силах, різко впала. Тож генерали вирішили поповнити армійські ряди за рахунок новобранців із країн Співдружності. Міністерство оборони

сформувало команди рекрутів, які служили на островах Фіджі та Ямаїці, в ЮАР і Гані.

У 2018 р. Міністерство оборони Великої Британії повідомило про плани скасування заборони на службу в армії для громадян країн британської Співдружності. У королівській частині будуть брати, крім непальських гуркхів, також австралійців, індусів, канадців та інших добровольців. Раніше громадяни країн Співдружності могли потрапити в королівську армію, тільки проживши в Британії не менше п'яти років. Однак Лондон зіткнувся з нестачею бажаючих захищати країну серед корінного населення Островів, так що довелося це обмеження зняти. Всього планується набрати додатково 1350 рекрутів з-за кордону.

Якщо в 1998 р. армія Великобританії налічувала всього 205 іноземців, то вже у 2008 р. їх кількість перевищила за 6 тис., а якщо взяти до розрахунку спеціальну бригаду з 3 тис. гуркхів, то іноземців в армії вже 9 % – майже кожен десятий солдат.

Керівництво Збройних сил Іспанії також зараз особливо стурбоване тим, що іспанська молодь все частіше відмовляється служити в армії, а серед новобранців нерідкі випадки втеч із частин через нестатутні відносини. У зв'язку з цим керівництво країни розглядає питання про допуск в іспанську армію іноземних громадян, платою яким буде отримання іспанського громадянства. Міністерство оборони Іспанії запропонувало набирати в збройні сили на службу тих, хто живе за контрактом в Іспанії, іспаномовних іммігрантів з Латинської Америки. Планувалося збільшити їхню частку в особовому складі з 4 до 8 %. Набирати на службу будуть осіб у віці 19–24 років, причому іспанська мова для них обов'язково повинна бути рідною. Іммігранти-контрактники прийматимуть особливу форму присяги та даватимуть згоду на участь в операціях за межами Іспанії. Після закінчення служби їм нададуть іспанське громадянство, а перебування в армії зарахується в трудовий стаж. Служити іммігранти будуть в Легіоні (колишній Іноземний легіон), дислокованому в іспанських анклавах у Марокко – в Сеуті і Мелільї. Крім того, передбачається направити

їх у наземні частини морської піхоти і на обслуговування баз ВПС. Проте в жодному підрозділі іммігрантів не повинно бути більше 30 %, а в деяких – більше 10 %.

У 1506 р. Папою Юлієм II з уродженців кантону Урі була сформована швейцарська гвардія Ватикану – одне з найстаріших з нині існуючих військових формувань. Сьогодні гвардія – одна з візитівок Ватикану. Цей підрозділ створений не лише для урочистих церемоній. Гвардійці охороняють входи до Ватикану, покоїв Папи Юлія II та державного секретаря, здійснюють контроль доступу до міст-держави, ведуть розвідку, видають довідкову інформацію прочанам. При громадських виходах Папи Юлія II вони забезпечують його особисту охорону, перебуваючи завжди поряд. Гвардія є сучасним військовим формуванням з відповідною підготовкою та оснащенням, як і в сучасній армії Швейцарії. Нині у гвардії 110 солдатів. Тридцять з них озброєні середньовічними алебардами, ще 15 – це оркестр із барабанщиків і флейтистів. Усі – громадяни Швейцарії. На час служби їм також надають громадянство Ватикану. Середня місячна платня – 1360 євро, термін служби – від двох до 25 років. Кандидатів оглядають тричі на рік у Швейцарії. На службу беруть тільки неодружених чоловіків віком 19–30 років, зростом не менше 174 см, без бороди, вусів і довгого волосся. Обов'язкова вимога – католицьке віросповідання. Окрім стройової підготовки, вояки вивчають італійську мову. Разом з німецькою вона – офіційна в підрозділі. Бійці повинні впізнавати державних осіб, а ще краще – всіх жителів Ватикану. Їх понад 500. Гвардієць має мати середню освіту та пройти обов'язкову службу в армії. Гвардійцям заборонено носити вуса, бороду та довге волосся. Одружуватися вони можуть лише за спеціальним дозволом, після трьох років служби і лише з католичками.

Багато іноземців ішли служити в армію США в рамках спеціальної програми рекрутингу Military Accessions Vital to the National Interest (MAVNI), що пропонувала іммігрантам легальний і досить швидкий шлях до громадянства США. Президент

Д. Буш своїм указом затвердив її для солдатів-іммігрантів у 2002 р. у спробі розширити армію. Через сім років програма MAVNI запрацювала офіційно. Це програма найму на військову службу в військових силах США для іноземців без Грін Карти та громадянства США. Програма реалізувалась Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки. Вона була розроблена для іноземців, легально перебуваючих на території США і законних постійних мешканців США з військовими навичками. Найму підлягали також медичні працівники та носії мов потрібних військовим силам США на момент військових дій. Наприклад, носії мов пушту і фарсі були зараховані у зв'язку з війною в Афганістані. Рядові військовослужбовці, завербовані за цією програмою, мали право отримати громадянство США після завершення базової військової підготовки. Ця програма стала об'єктом критики консерваторів, коли президент Б. Обама додав до списку відповідних призовників молодих іммігрантів, які в'їхали до США незаконно. У відповідь збройні сили запровадили додаткові перевірки безпеки для відсіву неблагонадійних новобранців.

Адміністрація Д. Трампа додала ще більше перешкод, які призвели до формування черги на опрацювання заявок у Міністерстві оборони США.

У пресслужбі Пентагону повідомили, що «переважна більшість» кандидатів на участь у програмі MAVNI родом з Азії та Африки. Це зумовлено також тим, що вони мають мовні навички, необхідні американським військовим. Станом на квітень 2018 р., приблизно 1,1 тис. новобранців-іммігрантів очікували на початок базової підготовки після проведення перевірок безпеки.

З 2009 р. понад 10 тис. осіб, які не є громадянами США, скористалися MAVNI. Програму було закрито в 2017 р.

Влада Німеччини з 2018 р. також вивчає можливість залучати іноземців для проходження служби в німецькій армії. Секретар партії Християнсько-Демократичного союзу (2018–2021 рр.) А. Крамп-Карренбауэр пропонувала для кращої інтеграції біженців

і прохачів притулку приймати їх на військову службу, що також допоможе вирішити проблему дефіциту кадрів в армії. Генеральний інспектор Бундесверу, генерал Е. Цорн заявив, що уряд ФРН вивчає можливість рекрутувати громадян країн Євросоюзу для виконання окремих завдань. Мова йшла, зокрема, про лікарів або IT-фахівців. При цьому уряд Німеччини проконсультувався з партнерами по ЄС, однак більшість країн, особливо східноєвропейських, «відреагували стримано». Зокрема, у Болгарії висловили побоювання у зв'язку з можливим витоком фахівців.

Уповноважений бундестагу у справах військовослужбовців (2015–2020 рр.) Х.-П. Бартельс висловив думку, що рекрутування громадян країн ЄС у Бундесвер «не стане чимось особливим», оскільки зараз у німецькій армії служать «багато солдатів з іноземними корінням і подвійним громадянством». Відомо, що в Німеччині живе 530 тис. громадян держав Євросоюзу у віці від 18 до 30 років, частина з них може бути зацікавлена в службі в армії. Згідно з планами Міністерства оборони, до 2025 р. чисельність армії повинна збільшитися до 203 тис. осіб. У першу чергу новий персонал потрібно в підрозділ з кібербезпеки і для здійснення проєктів у рамках Європейського оборонного союзу.

Допускає можливість служби іноземців у війську і, скажімо, законодавство РФ. Так у РФ іноземців підкуповують швидким отриманням російського громадянства у випадку, якщо вони підуть у російську армію, яка воює проти України. Відповідний закон, що дозволяє іноземцям служити у війську, діє з 1998 р. Згідно з указом В. Путіна, відтепер іноземним громадянам дозволяється служити офіцерами в російській армії за контрактом. Раніше іноземці в лавах росармії могли бути лише солдатами та сержантами. За словами українського політолога В. Тарана, таке рішення очільника РФ пов'язано з втратою більшої частини армії, з якою Кремль починав повномасштабну війну проти України. За словами політолога, Кремль пішов на цей крок також, щоб легалізувати у лавах своєї армії військових із Сирії, Ірану та Північної Кореї. Водночас

директор Українського інституту майбутнього В. Денисенко вважає, що новий указ В. Путіна навряд чи призведе до масового залучення громадян інших країн до лав російської армії.

Щодо українського досвіду, то право на залучення до лав ЗСУ представники інших країн дістали у 2015 р. 27 лютого 2022 р. у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України Президент України, Верховний Головнокомандувач Збройних сил України В. Зеленський оголосив про створення Інтернаціонального легіону територіальної оборони України.

Також іноземні громадяни входять до складу загальних підрозділів ЗСУ.

Генеральний штаб ЗСУ заявляв, що всі іноземні громадяни та особи без громадянства, які беруть участь у бойових діях на території України у складі ЗСУ, прийняті у добровільному порядку на військову службу за контрактом згідно з Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 1992 р.

За цим нормативно-правовим актом іноземці обіймають лише посади рядового, сержантського та старшинського складу. Ці особи мають бути раніше не судимими громадянами, мають підходити за віком, бути придатними до військової служби за станом здоров'я, мають пройти професійно-психологічний відбір та мати достатній рівень фізичної підготовки.

Для прийняття на військову службу іноземці та особи без громадянства звертаються до Територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем їхнього проживання.

Процедура прийняття на службу визначена Указом Президента України № 248/2016 від 10 червня 2016 р.

Важливою умовою є перебування іноземця на території України на законних підставах.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» на території України мають підстави перебувати ті, хто бере участь у захисті нашої країни від російського агресора, надає інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та ін.) допомогу підрозділам

ЗСУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України.

Ця категорія іноземців має право подавати документи на оформлення посвідки на тимчасове проживання в Україні. Порядок її отримання визначив Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 25 квітня 2018 р. № 322.

З іноземцем, який добровільно вступає на військову службу, укладається контракт – письмова угода між ним і державою, від імені якої виступає Міністерство оборони України.

Вимагаючи від добровольців з інших країн дотримання Конституції України та законів України, сумлінного виконання обов'язків військової служби, Україна надає їм широкі гарантії, чітко прописані в контракті:

- додержання його особистих прав і свобод та прав членів його сім'ї, включаючи надання пільг, гарантій і компенсацій, установлених законами та іншими нормативно-правовими актами України;

- призначення його на військові посади відповідно до здобутої освіти та військово-облікової спеціальності, присвоєння військових звань, просування по службі з урахуванням ділових і моральних якостей;

- навчання у військових навчальних підрозділах, навчальних частинах (центрах), відповідних підрозділах з підготовки (перепідготовки), підвищення кваліфікації військовослужбовців з урахуванням вимог щодо рівня військової підготовки для призначення на визначені штатні посади рядового, сержантського (старшинського) складу;

- надання йому права на охорону здоров'я та права на отримання медичної допомоги у закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України;

- встановлену тривалість службового часу, крім періоду військових навчань, походів кораблів, бойових стрільб, бойового чергування, несення служби у добовому наряді;

- вільне пересування територією України у вихідні, святкові та неробочі дні, крім періоду

військових навчань, походів кораблів, бойових стрільб, бойового чергування, несення служби в добовому наряді;

- надання відпочинку за виконання службових обов'язків у вихідні, святкові і неробочі дні;

- належне матеріальне забезпечення під час проходження військової служби;

- харчування за встановленими нормами військовослужбовців рядового складу, сержантського та старшинського складу під час військових навчань, походів кораблів, бойових стрільб, бойового чергування, несення служби в добовому наряді;

- виплату підйомної допомоги на нього та кожного члена його сім'ї, який переїжджає разом з ним на нове місце проходження військової служби за умови реєстрації;

- виплату грошового забезпечення з урахуванням надбавок за вислугу років, відповідну кваліфікацію, спортивні і почесні звання та інших надбавок, доплат, винагород, премій;

- інші соціальні виплати йому та членам його сім'ї, визначені законами та іншими нормативно-правовими актами.

Крім того, Указом Президента України від 1 серпня 2022 р. № 545/2022 внесено зміни до положення про службу іноземців та осіб без громадянства у лавах ЗСУ. Відповідно до нього іноземці, які служать у ЗСУ, відтоді мають можливість продовжувати контракт на термін до 10 років, їм надають щорічну основну відпустку зі збереженням грошового, матеріального забезпечення, грошову допомогу на оздоровлення в розмірі місячного утримання.

За міжнародним гуманітарним правом іноземці у складі ЗСУ – комбатанти. Як пояснило Міністерство закордонних справ України, всі іноземні громадяни та особи без громадянства, які беруть участь у бойових діях на території України у складі ЗСУ, є військовослужбовцями ЗСУ на яких, згідно з положеннями Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. і Додаткових протоколів до них 1977 р., поширюється правовий статус комбатантів. Цей статус, серед іншого, наділяє таких осіб правом на поведження з ними, як

з військовополоненими у разі потрапляння в руки ворога.

Женевські конвенції 1949 р. забороняють будь-які незаконні акти, зокрема насилля, залякування чи бездіяльність щодо військовополонених та зобов'язують до гуманного поводження з військовослужбовцями, які перебувають у полоні.

Недотримання відповідних визнаних норм міжнародного гуманітарного права є серйозним порушенням Конвенції.

В Інтернаціональному легіоні ЗСУ, за словами речника Легіону Д. Магру, Україну захищають представники 55 країн світу. Найбільше легіонерів – американці та британці. На другому місці в Легіоні представників Польщі та Канади, зокрема канадців з українським корінням. У ЗСУ служать також представники країн Балтії і Північних країн, включаючи Фінляндію.

Д. Магру наголосив, що Інтернаціональний легіон перебуває у складі ЗСУ, тому всі витрати на проживання, зарплати бійців, зброю та амуніцію фінансуються українською армією. Водночас Легіон має додаткові надходження від приватних донорів, які витрачаються виключно на обладнання для бійців, яке потрібне на полі бою, але не має фінансування через державні канали України.

Усі легіонери отримують таку саму зарплату, як і інші військовослужбовці ЗСУ, і тому за міжнародним правом не можуть вважатися найманцями (найманці мають отримувати більше грошей, ніж військові регулярної армії).

Як зазначив співробітник Данського національного дослідницького центру міжнародних судів Копенгагенського університету Г. Богуш, головний привілей комбатантів – їх не можна покарати лише за участь у бойових діях. Якщо вони порушують закони та звичаї війни, а також інші норми міжнародного права, їх можуть судити за конкретні воєнні злочини.

Проте МЗС та Міноборони РФ заявляють, що в Україну для участі в бойових діях прибувають «іноземні найманці». Вони, за версією російських чиновників, не є комбатантами і «найкраще, що на них чекає у разі захоплення

живими, – це судовий процес і максимальні терміни ув'язнення».

Багато іноземців за час повномасштабної війни з РФ побували в гарячих точках – під Києвом, Харковом, у Лисичанську та Маріуполі. Це часто люди з бойовим досвідом і бажанням продовжувати військову кар'єру. Коли була загроза захоплення Северодонецька, саме підрозділи Міжнародного іноземного легіону були перекинуті туди для вуличних боїв. Кістяк Легіону – люди з досвідом участі в бойових діях, колишні військовослужбовці, тобто професіонали.

Воєнний експерт Д. Снегирьов зауважує, що росіяни використовують факт присутності іноземців у ЗСУ для проведення інформаційно-психологічних операцій ще з 2014 р. Спочатку поширювалася інформація, що у полку «Азов» воюють іноземні найманці, представники ультраправих партій і організацій. Сам полк, за версією російських пропагандистів, перетворився на осередок неонацистів у ЗСУ. Наразі російські пропагандисти продовжують розвивати цю тему.

Ще більше маніпулятивних повідомлень з боку РФ звучить, якщо хтось з іноземців потрапляє у полон. Торік улітку так званий «верховний суд» окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях Донецької області засудив до смертної кари (розстрілу) трьох іноземців, що у складі ЗСУ відбивали агресію РФ: британців Е. Асліна і Ш. Піннера, марокканця С. Брагіма. 21 вересня їх та ще сімох іноземців-захисників України за посередництва Саудівської Аравії було звільнено.

РФ, зазначає Д. Снегирьов, намагається триматися на дистанції, покладаючи юридичну відповідальність на квазіутворення «ЛДНР» щодо винесення так званих вироків їх «судами». Це спроба вивести квазіутворення «ЛДНР» на міжнародну арену як суб'єкт міжнародного права. За допомогою «судових процесів» РФ намагається тиснути на уряди США, Великої Британії в разі можливих переговорів. І вони чудово розуміють, що створюють так звану «дипломатичну вилку». Якщо уряди США та Великої Британії відмовляються від переговорів, то просуватиметься риторика,

що ці країни відмовилися від своїх громадян. Якщо вступлять у переговори, то це виглядатиме як визнання факту існування цих квазіутворень. При цьому на іноземців, що є військовослужбовцями ЗСУ, поширюється правовий статус комбатантів. І РФ має виконувати свої міжнародні зобов'язання щодо поводження з усіма особами, захопленими під час бойових дій у лавах ЗСУ, як з військовополоненими. Про це заявляють як ГШ ЗСУ, так і речники іноземних держав, громадяни яких воюють на боці України у цій війні.

Тож підсумовуючи, можна зазначити, що прийнятий законопроект (реєстр. № 8098) усуває неточності щодо прав іноземців та осіб без громадянства, які проходять службу у Збройних силах України, іноземцями та особами без громадянства, які проходять (бажають проходити) службу в інших, утворених відповідно до законів України, військових формуваннях. Крім того, відтепер буде усунуто можливі суперечності щодо правовідносин шляхом внесення змін до положень Закону України «Про імміграцію» та до Прикінцевих та Перехідних положень Закону України «Про Національну гвардію України». Тому прийняття законопроекту дасть змогу забезпечити правову визначеність та рівні можливості і права іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу в усіх українських військових формуваннях, утворених відповідно до законів України (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/232065.html>); <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1493581>; https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/232083.html); вебсайт «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/uk/news/publication/259069-rada-ustranila-zakonodatelnye-prepyatstviya-dlya-sluzhby-inostrantsev-v-natsgvardii-i-drugikh-voennykh-formirovaniyakh>); вебсайт «Слово і діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2023/01/12/novyna/suspilstvo/rada-utochnyla-poryadok-proxodzhennya-vijskovoyi-sluzhby-inozemcyamy>); Національна суспільна телерадіокомпанія України*

(<https://suspilne.media/357680-parlament-viznaciv-poradok-prohodzenna-vijskovo-sluzbinozemcami-so-zminilos/>); <https://suspilne.media/249656-u-lavah-zsu-ukrainu-zahisautbijci-z-55-krain-svitu-recnik-internacionalnogo-legionu/>); вебсайт NV.ua (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/verhovna-rada-rozshirila-prava-inozemnih-dobrovolciv-v-ukrajini-podrobici-50297160.html>); телеканал НТА (<https://www.nta.ua/shho-take-francuzskiy-inozemnyj-legion-yakij-dopomagatyme-ukrayini-v-borotbi-z-okupantamy/>); вебсайт The Village Україна (<https://www.the-village.com.ua/village/city/war/334173-frantsuzskiy-legioner-yaki-sluzhit-v-zsu>); вебсайт Kerchtt (<https://kerchtt.ru/uk/legion-ubiic-pravda-o-francuzskom-inostrannom-legione/>); вебсайт ТСН.ua (<https://tsn.ua/politika/u-polku-interbanderivciv-pribulo-ukrayinci-z-francuzkogo-inozemnogo-legionu-zmozhut-poyhati-do-ukrayini-v-povniy-boyoviy-ekipirovci-1991485.html>); вебсайт «Молодий вчений» (<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/8/17.pdf>); вебсайт Weaponews.com (<https://www.weaponews.com/uk/news/34181-britan-ya-nabira-noviy-batal-yon-legendarnih-str-l-c-v-gurkh-v.html>); Калагін Ю. А. *К17 Військова служба за контрактом (соціальний вимір): монографія / Ю. А. Калагін; за наук. ред. проф. Е. А. Афоніна. – Х.: ХУПС, 2008. – 278 с. – (Сер.: «Відкрита дослідницька концепція»; Вип. 7) (https://shron1.chtyvo.org.ua/Afonin_Eduard/Viiskova_sluzhba_za_kontraktom_sotsialnyi_vymir.pdf?PHPSESSID=95npovgd8hckgqn7iijilif180); вебсайт UA.NEWS (<https://ua.news/ua/world/velyka-brytaniya-bude-braty-v-armiyu-inozemtsiv-cherez-brak-bazhayuchyh>); вебсайт Gazeta.ua (https://gazeta.ua/articles/history-journal/_svejcarski-gvardijci-povinni-znati-v-oblichchya-vsih-zhiteliv-vatikanu/671222); вебсайт «24 Канал» (https://24tv.ua/gvardiya-papi-rimskogo-forma-zarplata-novini-ukrayini-i-svitu_n1634746); вебсайт InternationalWealth.info (<https://internationalwealth.info/residence-permit-abroad/how-to-get-us-citizenship-business-immigration-army-or/>); вебсайт «Голос Америк» (<https://www.golosameriki.com/a/mavni-discharge-program-pentagon/4471730>.*

html); інформаційне агентство «Оборонно-промисловий кур'єр» (<http://surl.li/eqhwb>); вебсайт BBC Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian/institutional-38144387>); вебсайт DailyLviv.com (<https://dailylviv.com/news/polityka/u-rosiyi-inozemtsyam-proponuyut-nabuttya-hromadyanstva-za-vstup-do-armiyi-rf-henshtab-zsu-107052>); вебсайт «Укрінформ» (https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1856474-konstitutsiya_dozvolyaie_inozemtsyam_slugiti_v_ukraiinskiy_armii_timchuk_2065963.html); Міжнародне

французьке радіо RFI (<http://surl.li/eqhvi>); інформаційне агентство АрміяInform (<https://armyinform.com.ua/2023/01/10/inozemczu-skladi-zsu-kogo-berut-ta-shho-garantuyut/>); <https://armyinform.com.ua/2022/04/21/na-vsih-inozemcziv-yaki-voyuyut-u-lavah-zsuposhyryuyetsya-pravovyj-status-kombatantiv/>); вебсайт BBC Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian/features-62191991>); вебсайт UAINFO (<https://uainfo.org/blognews/1658738326-mizhnarodniy-legion-zsu-na-donbasi-chomu-inozemni-brantsi.html>)).

Д. Волошин, аспірант НБУВ

Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення

У сучасних суспільствах реагування на кримінальну поведінку є функцією та відповідальністю державних інститутів, серед яких базовим є інститут кримінальної юстиції. Чинна система правосуддя в кримінальних справах ґрунтується на карній або репресивній парадигмі, що передбачає покарання правопорушника, яке, як правило, полягає в його ізоляції від суспільства на певний термін у місцях позбавлення волі, де має здійснюватися його перевиховання. Практика застосування такої моделі засвідчила недостатню ефективність у плані зменшення рівня злочинності в суспільстві. Виправні заклади в тому вигляді, в якому вони нині діють, лише сприяють закріпленню кримінальної поведінки тих, хто туди потрапляє [14].

Зневіра у здатності державних інститутів ефективно вирішувати проблему злочинності спричинила появу в середині ХХ ст. в країнах Заходу численних громадських рухів за зміни в офіційній системі правосуддя, які передбачали вимоги кращого захисту прав потерпілих від злочинів, а також активізували громадянське суспільство для розв'язання кримінальних конфліктів силами самої громади. На основі цих громадських рухів, а також практик корінних народів Північної Америки та Австралії у світі набув поширення рух за відновне правосуддя –

модель реагування на протиправну поведінку, в якій під час вирішення кримінальної ситуації враховують баланс інтересів потерпілого, правопорушника і суспільства [4].

Відновне правосуддя пропонує зміщення акценту під час розгляду кримінальних справ із репресивних санкцій щодо правопорушника до так званих відновних заходів, що сприяють виправленню наслідків правопорушення, де активна участь у вирішенні ситуації відводиться правопорушнику, потерпілому та громаді. Відновний підхід передбачає передачу частини повноважень і відповідальності за вирішення кримінальних справ з офіційної системи правосуддя до громади [9].

Подією, яка дала поштовх до популяризації та активного запровадження альтернативних методів врегулювання спорів, можна назвати конференцію імені Р. Паунда «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США», відомої як Паундська конференція, що була проведена у США в 1976 р. Відтоді в США, а потім і у Європі, альтернативні методи врегулювання спорів набувають все більшої популярності. Цьому є низка причин, які різняться від країни до країни. Зокрема, це висока вартість судового розгляду та виконання судових рішень, довга тривалість судових процесів, корумпованість

судової системи тощо. Водночас доступ громадян до альтернативних методів вирішення спорів вважається одним з критеріїв легкості ведення бізнесу, який оцінює Світовий банк у рейтингу «Ведення бізнесу» [11].

Відновне правосуддя успішно розвивається протягом останніх 25 років на теренах США, Австралії та Нової Зеландії. Серед європейських країн воно законодавчо закріплено в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії та Фінляндії. У Польщі та Чехії після закінчення експериментального періоду відновне правосуддя було прийнято та впроваджено на рівні національного законодавства.

Існує кілька моделей (форм) відновного правосуддя, найпоширеніші з них такі:

- програми примирення потерпілих і правопорушників (відомі також як «медіація», «посередництво», «конференції жертв і правопорушників»);

- кола правосуддя – програми, в основі яких лежать традиції північноамериканських індіанців, проводяться переважно в Канаді;

- сімейні конференції, батьківщина яких Нова Зеландія, вони базуються на традиціях корінного населення маорі і є чинними законодавчо.

Програми відновного правосуддя ґрунтуються на чотирьох основних принципах:

- перший принцип стосується завданої шкоди. Ідеться про те, що потерпілий та його потреби мають стати центральними в процесі правосуддя, оскільки шкоду завдано конкретній людині;

- другий принцип передбачає, що правопорушник повинен прийняти відповідальність за свій вчинок, тобто брати до уваги потреби потерпілого – усвідомити свою провину й відшкодувати завдані збитки. Відповідальність витлумачується як «відповідь» порушника на власні дії, що спричинили шкоду іншому, тобто дії особи, що мають на меті виправити наслідки протиправної поведінки;

- третій принцип – самовизначення сторін. Він ґрунтується на припущенні про прагнення людей домовитися і передбачає делегування сторонам права на самостійне ухвалення рішення;

- четвертим принципом відновного правосуддя є залучення до процесу найближчого соціального оточення та представників місцевої громади. Це сприяє зціленню потерпілого та допомагає правопорушникові виправити скоєне, змінити свою поведінку.

Концепція відновного правосуддя (Restorative Justice) привертає дедалі більшу увагу громадськості та набуває свого втілення тією чи іншою мірою в кримінальному процесі багатьох розвинених країн світу (США, Канада, Великобританія та ін.). До неї вдаються уряди у відповідь на невдоволення традиційною системою кримінального правосуддя: її неспроможністю знизити рівень рецидиву злочинів, забезпечити психологічну реабілітацію злочинця і потерпілого, запровадити відшкодування злочинцем завданої потерпілому шкоди.

Європейське та американське законодавство все більшою мірою втілюють цю концепцію щодо правосуддя у справах неповнолітніх та щодо осіб, які вперше вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості.

Розглядаючи відновне правосуддя в європейському контексті, важливо звернути увагу на декілька аспектів. Англійський термін “Restorativejustice” міцно пов’язаний зі своїм англосаксонським походженням. Це поняття використовується, головним чином, у таких країнах, як Канада, Сполучені Штати, Великобританія, Нова Зеландія і Австралія. На європейському континенті – і тут потрібно зауважити, що йдеться про ті держави, де саме медіація, як одна з форм відновного правосуддя набула суттєвого поширення – цей термін застосовується менше. Проте це зовсім не повинно означати, що там відсутня подібна філософія, яка лежить в основі концепції відновлення порушених прав. Зрештою, вчені-теоретики, у тому числі в країнах Європи, цей термін активно використовують.

Моделі відновного правосуддя, орієнтовані на участь групи, такі, як «родинні конференції», діють лише в Сполученому Королівстві, а також (у експериментальному вигляді) в Нідерландах, Швеції і Бельгії.

Посередництво (медіація) є найбільш розвиненою моделлю відновного правосуддя.

Як правило, жертва і злочинець отримують можливість зустрітися лицем до лиця в контрольованих умовах і за участі спеціально підготовленого та навченого посередника, який володіє психологією та юриспруденцією. У випадках, коли одна або обидві сторони не бажають зустрічатися, можуть бути використані такі інструменти, як відеоповідомлення або листи. Під час зустрічі обидві сторони мають можливість поставити одне одному невирішені запитання про злочин і отримують шанс краще зрозуміти вплив злочину на кожного з них.

Однією з поширених моделей медіації у світі в кримінальному судочинстві є модель, що функціонує на базі випробувальних установ, зазвичай вона використовується для неповнолітніх правопорушників. Часто процедуру посередництва може проводити працівник служби пробації.

Серед країн, що впроваджують практику відновного правосуддя, найбільш комплексну та «справжню» альтернативну модель було розроблено в Новій Зеландії. Саме там цю модель використовують для всіх кримінальних справ за участі неповнолітніх, за винятком справ вбивства. У листопаді 1989 р. в Новій Зеландії було прийнято Закон «Про дітей, молодих осіб та їхні сім'ї», який власне і запровадив практику сімейних конференцій у систему кримінальної юстиції цієї країни. У цьому Законі наголошується на тому, що судовий розгляд справ як цивільних, так і кримінальних – це вже останній засіб вирішення питання. Закон спонукає до прийняття рішень у рамках громади, зауважуючи при цьому, що основна відповідальність за своїх дітей та молодих осіб лежить на сім'ї. Відповідно до цього Закону жоден суд не має права прийняти рішення у справі без проведення сімейної конференції.

Приблизно 80–85 % справ вирішуються шляхом винесення поліцією офіційного попередження або неофіційного застереження, яке передбачає виконання громадських робіт або відшкодування шкоди. Більшість справ вирішуються шляхом проведення сімейних конференцій. Справи передаються до суду лише у тих випадках, коли не вдається досягти

угоди, або коли після вчинення злочину передбачається взяття під варту.

Сімейні конференції (громадські конференції) беруть свій початок у традиціях корінних народів маорі з Нової Зеландії. Чим більша група людей, що бере участь у процедурі, тим більше сімейні конференції стають схожі на модель медіації між жертвою і злочинцем. Тут жертви, злочинець, їх відповідні групи підтримки, поряд із професіоналами, такими як психологи, співробітники поліції і юристи, які беруть участь у засіданні, діють під керівництвом навчених інструкторів [6].

За визначенням групові сімейні конференції – це зібрання, де молода людина, що скоїла злочин, та інші учасники процесу обговорюють те, яким чином можна допомогти підлітку:

- усвідомити те, що було вчинено та навчитися на власних помилках;
- знайти практичні шляхи для молодої людини відновити порушений стан речей;
- зрозуміти причини скоєння протиправного діяння та допомогти налагодити життя в подальшому.

Такі процедури можуть включати у себе програми з налагодження життєвих навичок, влаштування підлітка на роботу, навчання або спортивні заходи.

Проведення конференцій покладається на Департамент соціального забезпечення, до участі також запрошуються інші офіційні особи, зокрема поліція. Згідно з новозеландською моделлю, на конференції присутні не тільки потерпілий і правопорушник, а й члени родини правопорушника. Під час процедури усі учасники обговорюють ситуацію, що склалася. Після чого правопорушник та його родина залишають кімнату для прийняття рішення стосовно подальших дій правопорушника для відшкодування завданих збитків. Метою конференцій є сприяння тому, щоб правопорушник прийняв відповідальність та відшкодував збитки. За результатами сімейних конференцій готуються рекомендації для ювенальних судів стосовно рішення щодо неповнолітнього правопорушника.

Сімейні конференції – це унікальна форма здійснення правосуддя, яка базується на двох

основних припущеннях. Перше з них стосується почуттів сорому і провини: правопорушник відчуває сильніший сором і власну провину, коли до процесу правосуддя залучені значимі для нього люди – члени сім'ї, які підтримують його. Це сприяє формуванню бажання виправити скоєне зло, отже і прийняттю відповідальності за власні дії – це друге припущення. Ефективність сімейних конференцій сприяла їх впровадженню в системи правосуддя таких країн як Великобританія, Нідерланди, Швеція та Бельгія.

Перший досвід медіації між потерпілими та правопорушниками у Фландрії (Бельгія) датується кінцем 1987 р. Ініціатором застосування відновного правосуддя стала неприбуткова організація Ойкотен (Oikoten), яка спільно з прокурором м. Льовена і ювенальним судом шукала новий спосіб реагування на злочинність серед неповнолітніх.

На основі їх співпраці була розроблена модель, яка надала молодим людям можливість взяти відповідальність за скоєне і виправити шкоду шляхом відновного правосуддя. З 2003 р. медіація у справах, де є неповнолітній правопорушник, поширені в 13 з 14 районних судах Фландрії і передаються вони прокурором чи судом місцевим службам медіації.

Медіація у справах неповнолітніх не є законодавчо-врегульована. У випадку передання справи на медіацію суди та прокуратура керується статтею загального характеру Закону «Про захист неповнолітніх» 1965 р., який дозволяє передати неповнолітнього під нагляд соціальної служби за певних умов.

Станом на грудень 2003 р. у Фландрії існувало 11 служб медіації, які працюють з неповнолітніми, що повністю забезпечують фламандські районні судді. Вони одержують справи на медіацію від прокурора і від ювенального судді.

Як і у Фландрії, перші програми відновного правосуддя у Валлонії (Бельгія) були започатковані у 80-х. Циркулярний лист Міністерства Французької громади, яке відповідальне за допомогу неповнолітнім, надав дозвіл у 2001 р. громадським організаціям проводити медіацію на вимогу судді або прокурора у справах щодо неповнолітніх.

У Циркулярному листі було визначено процес медіації і сформульовано правила, які стосуються принципу добровільності процедури та певних правових гарантій. З листопада 2000 р. по листопад 2002 р. у Валлонії проводився пілотний проєкт з відновних конференцій, на підставі якого ювенальний суддя передавав справу щодо злочину, вчиненого неповнолітнім, до цього проєкту. В основному суддя передавав серйозні справи (наприклад, такі, як напад) для проведення відновної конференції.

Критерієм для відбору справи було те, що правопорушник не заперечував того, що сталося. Причому конференція відбувалася, навіть якщо потерпілий не бажав брати участь у ній.

Типовим результатом конференції була так звана «декларація намірів», яка потім надсилалася судді. Якщо суддя затверджував угоду, досягнуту на конференції, то він оголошував вирок, після якого угода виконувалась на практиці.

Після шести місяців, з прийняття угоди, суддя перевіряв як вона виконується. Якщо вона не виконувалась, то суддя надсилав неповнолітнього знов на відновну конференцію або застосовував до нього інший захід.

У Французькій громаді станом на грудень 2003 р. працювало шість служб медіації, які забезпечували 8 з 13 районних судів. У 2002 р. у Валлонії на медіацію за участю неповнолітніх правопорушників було передано 369 справ. Значним кроком вперед у впровадженні медіації в Бельгії стало прийняття 15 травня 2006 р. Закону щодо молоді, який поширювався на всю територію країни.

Хоча Закон зосереджено на ідеї захисту молоді, він надає достатньо можливостей для застосування відновного правосуддя. Це видно навіть із самої назви – Закон «Про захист молоді, переслідування молодих людей, що вчинили злочин, та відшкодування спричиненої шкоди».

У Циркулярному листі Міністра юстиції зазначається, що медіація і сімейні конференції запроваджуються у бельгійське законодавство і застосовуватимуться на практиці з 1 квітня 2007 р.

Відповідно до вказаного Закону медіація може бути ініційована прокурором або суддею. Якщо прокурор ініціює медіацію, то він може її запропонувати неповнолітньому, його батькам або потерпілому. У такому випадку він надсилає копію своєї пропозиції медіатору, який повинен повторно звернутися до сторін у випадку, якщо вони не надали відповідь протягом восьми днів. Але існує кілька умов для проведення медіації: коли є серйозні ознаки вини; коли молода людина не заперечує фактів; коли визначено потерпілого; коли сторони погоджуються взяти участь у медіації.

У разі досягнення угоди між сторонами під час медіації, прокурор не може її відхилити, якщо тільки вона не суперечить суспільному порядку. Коли всі пункти угоди ретельно виконані, прокурор повинен взяти її до уваги під час винесення свого рішення. На рівні молодіжних (ювенальних) судів суддя може запропонувати медіацію на підготовчій стадії.

У Німеччині кримінальне законодавство дозволяє прокуророві припинити розгляд справи у випадках незначних злочинів та застосувати певні заходи, зокрема виплату компенсації або виконання робіт на користь громади. В юрисдикціях, де прокурори не наділені повноваженням закривати кримінальну справу, це можуть зробити судді. В Італії, наприклад, суддя може сприяти проведенню медіації між неповнолітнім правопорушником та потерпілим і у випадку її успішного завершення, може видати наказ, яким призначається пробація і відкладається судовий розгляд.

Як і у Бельгії, медіація в Німеччині стала альтернативою кримінальному переслідуванню. Наприклад, у Бранденбурзі прокурор передає справу на медіацію або в незалежну службу медіації, або спеціальним медіаторам, які допомагають ювенальним судам.

Причому це могло статися як до офіційного пред'явлення обвинувачення, так і після. У разі успішної медіації по справі щодо нетяжкого злочину, прокурор може закрити кримінальну справу. У випадку скоєння тяжкого злочину або, якщо у списку правопорушника вже не

є один злочин, прокурор повинен розслідувати справу і передати її в суд, звертаючи увагу суду на наслідки медіації.

Поліція передає дуже мало справ на медіацію. Згідно зі ст. 10 Закону «Про ювенальну юстицію», суддя може призначити медіацію як частину заходів виховного характеру.

Однак це, як і наказ про реституцію або вибачення, може не збігатися з бажанням правопорушника взяти на себе відповідальність за вчинене. На практиці такі санкції передбачені ст. 10, але застосовуються вони не часто – лише у 2% справ, у той час як медіація застосовується набагато частіше.

Англія стала однією з перших країн у Європі, яка почала застосовувати новий підхід до злочину та його наслідків – відновне правосуддя у справах щодо неповнолітніх.

Впродовж 80–90-х років ХХ ст. програми відновного правосуддя застосовувались на рівні місцевих громад і не регулювалися жодними нормативно-правовими актами. Тоді сформувався один з основних механізмів застосування програм відновного правосуддя як альтернативи кримінальному процесу, який використовується і зараз.

Так, у цій країні спочатку були засновані організації медіаторів (наприклад, у 1989 р. Група АВС у Брістолі (ADR Group) і Центр ефективного вирішення спорів у Лондоні (CEDR). Особливістю медіації у Великобританії є те, що медіаційне провадження базується на трьох підвалинах: суддя, National Mediation Helpline (телефонна лінія – можна отримати інформацію щодо медіації в Уельсі та Англії) та медіатор. Після подання позову до суду сторони отримують спеціальну анкету, що містить перелік питань, які мають полегшити майбутнє провадження. Якщо сторони виявили бажання скористатися медіацією, провадження зупиняється на чотири тижні, а сторони через mediation officer скеровуються до Helpline. Далі Helpline збирає всі необхідні дані і направляє справу до медіатора, який безпосередньо керує медіаційним процесом. Загалом медіація можлива у всіх категоріях справ незалежно від ціни спору і можна послуговуватися нею при так званих small claims (ціна спору

до 5 тис. фунтів), fast track (ціна спору від 5 до 15 тис. фунтів) і в multi track cases (ціна спору від 15 до 50 тис. фунтів). На цей час у країні більша частина – 75–80 % медіаційних процесів проводяться адвокатами. Крім того, нині у Великобританії великою популярністю користується саме сімейна медіація [7].

Медіацію або сімейну конференцію може бути проведено після порушення кримінальної справи, але до судового розгляду справи. Крім цього, суд може призначити проведення програми відновного правосуддя після визнання особою винною, але до присудження покарання.

В Англії суд може призупинити винесення покарання максимум на шість місяців, щоб побачити чи підсудний відшкодував або принаймні почав відшкодувати шкоду.

Покарання не призначається до кінця відстрочки і очікується, що воно не буде пов'язане з позбавленням волі. У червні 2003 р. Міністерство внутрішніх справ Великобританії опублікувало консультаційний документ щодо стратегії подальшого впровадження відновного правосуддя, а навесні 2005 р. уряд Великобританії прийняв інструкції з відновного правосуддя для Служб по роботі з неповнолітніми правопорушниками з метою заохочення їх використовувати відновне правосуддя у своїй роботі [8].

Головним і найбільш поширеним реагуванням поліції на злочин, вчинений неповнолітнім, було винесення попередження (caution). Спільно із соціальними службами поліція розробила механізм т. зв. «попередження плюс», який мав на меті сприяти попередженню вчинення злочинів неповнолітнім у майбутньому. Цей механізм полягав у тому, що неповнолітній злочинець одержував від поліції попередження, в якому зазначалися певні дії, яких він мав вчинити. Наприклад, це могло бути лікування від алко- або наркозалежності, відшкодування шкоди потерпілому і т. д.

Відсутність законодавчого регулювання відновного правосуддя не перешкоджала не тільки поліції, а й судам застосовувати вищевказаний механізм на стадії між визнанням особи винною у вчиненні злочину та

призначенням покарання або під час виконання покарання, не пов'язаного з ув'язненням.

Першими законами, що закріпили відновне правосуддя на національному рівні, стали Акт «Про злочини і безпорядки» (Crime and Disorder Act) 1998 р. [2].

В англо-саксонській системі права визнання особи винною і призначення покарання судом є окремими стадіями судового процесу і за часом вони відбуваються в різні дні; як правило, між ними проходить 2–3 тижні або навіть місяці.

Вони запровадили п'ять нових заходів з елементами відновного підходу для неповнолітніх: остаточне попередження (final warning), наказ про відшкодування шкоди (reparation order), наказ про план дій (action plan order), наказ про нагляд (supervision order) та наказ про передання справи (referral order). За винятком остаточного попередження, всі інші заходи призначає суд.

Остаточне попередження прийшло на зміну «попередженню плюс», яке існувало раніше. Неповнолітні правопорушники, що вперше вчинили злочин, кваліфікований як нетяжкий, скеровуються поліцією до Служби по роботі з неповнолітніми правопорушниками (Youth Offending Team), де молода особа проходить через певну програму, покликану змінити її поведінку [1].

Ці програми можуть містити елементи прямого відшкодування шкоди потерпілому або громаді. У разі успішного проходження неповнолітнього через таку програму, поліція таку справу не передає в прокуратуру.

Певні особливості має інститут медіації в Австрії, зокрема стосовно підготовки медіаторів. Так, правове регулювання основних принципів медіації, професійної підготовки та акредитації медіаторів передбачено Цивільним законом про медіацію (Zivilrechtsmediationsgesetz). Щоб бути акредитованим, кандидат повинен бути включеним до списку осіб, що формується регіональним Верховним Судом. Медіатор має право претендувати на включення в такий список, якщо він відповідає певним критеріям: мінімальний вік – 28 років; не менше 200 годин професійного навчання в одному з акредитованих закладів (навчання повинно

проходити тільки в зареєстрованих навчальних закладах, у тому числі в університетах). Кожні п'ять років медіатори повинні проходити підвищення кваліфікації. Загалом же сьогодні в Австрії налічується понад 4 тис. медіаторів, які мають право діяти самостійно або бути частиною якоїсь організації, та приблизно 60 установ, яким дозволено навчати професійних медіаторів [4].

Свої особливості має інститут медіації і в Албанії. Медіатором може бути особа, яка має диплом про отримання університетської освіти, досягла 25 років, закінчила курси професійної підготовки, має ліцензію, зареєстрована в реєстрі медіаторів і щодо неї відсутній обвинувальний вирок за вчинення умисного злочину.

Схожа ситуація і у Швеції. До особи, яка бажає стати медіатором, не висувається жодних вимог, окрім реєстрації в реєстрі, обов'язок ведення якої покладений на Національну судову адміністрацію.

Одна з небагатьох країн світу, де професія медіатор внесена в номенклатуру професій – Австрія. В Австрійському законодавстві передбачається, що угода за результатами медіації, що проводиться у зв'язку з наявним судочинством, може бути визнана судом, тоді як результат досудової медіації судового захисту не отримує.

Щодо інституту медіації в Канаді, то така форма альтернативного розв'язання конфліктів наявна впродовж 200 років. У Канаді процедура медіації вперше з'явилася саме в трудових спорах. Згідно із законодавством цієї країни застосування процедури медіації у вирішенні трудових спорів є обов'язковою.

Медіація (як суспільно значуща діяльність) виникла в США на початку 1960-х років. У цій країні медіація є спеціальним видом діяльності, що полягає в оптимізації за участі третьої сторони процесу пошуку сторонами, які конфліктують, вирішення проблеми, яке б дозволило припинити конфлікт. Без медіаторів у сфері економіки, політики, бізнесу в цій країні не проходить жоден серйозний переговорний процес, а також випускають журнали, які висвітлюють проблеми медіації

(«Щоквартальний журнал із медіації»). У США існує Національний інститут розв'язання конфліктів, який розробляє нові методи медіації, а також діють приватні і державні служби медіації. У 2001 р. в США ухвалено Закон «Про медіацію», відповідно до якого у всіх штатах започатковано Програми судової медіації, які передбачали цілий набір моделей (від добровільної до обов'язкової). У США тільки 5 % справ, поданих до суду, направляють на розгляд, решту – вирішують мирно. Логічно, що порозуміння, досягнуте в процесі врегулювання конфлікту, а не вирішення (відповідно до волі, наприклад, арбітра або судді) приймається і визнається сторонами. Важко не погодитися і не поважати рішення, в ухваленні якого особисто брав активну участь, набагато легше не визнавати й оскаржувати рішення судді. Медіація в США – це добровільний процес, у якому медіатор допомагає конфліктним сторонам спробувати досягти добровільного врегулювання суперечок. У центрі уваги медіації – міжособистісні аспекти переговорів. Американські судді часто обирають медіацію, оскільки вважають, що альтернативне вирішення спорів є більш ефективним, ніж суд [3].

Свої особливості застосування процедури медіації має практика Польщі. Зокрема, у Польщі є досить потужне законодавство, яке регулює саме правила проведення медіації в цивільних спорах, що було створене шляхом внесення змін до Цивільного процесуального кодексу Польщі. Відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу Польщі, медіація здійснюється на підставі угоди про медіацію або відповідної постанови суду, що медіацію або відповідної постанови суду, що здійснює розгляд справи й може скеровувати сторони до процедури медіації. Обов'язковими елементами угоди про медіацію є визначення предмета медіації; особи медіатора; способу обрання медіатора. Постанова суду про направлення сторін на медіацію може бути видана лише після початку судового розгляду – за ініціативою суду або за наявності клопотання сторін. У своїй постанові суд обов'язково має визначити медіатора та час, протягом якого буде здійснюватися процедура

медіації. Також необхідно зазначити, що пропагує та заохочує застосування процедури медіації, а також підвищує рівень довіри громадян до такої процедури Польський центр медіації, заснований у 2000 р., а також Міністерство юстиції. Наприклад, Польський центр медіації має зручний сайт, де громадяни можуть ознайомитися з інформацією про те, що собою являє процедура медіації, які переваги вона має порівняно із судовою процедурою, в яких випадках можна направити спір на розгляд медіатора, нормативно правові акти, що регулюють застосування медіації загалом та в окремих сферах, а також є перелік, місцезнаходження, контактні дані всіх відділів і філій Центру медіації, список і контактні дані медіаторів у кожному відділі та філії.

Щодо характеристики медіації у Французькій Республіці, можна наголосити на відсутності у французькому законодавстві будь-яких обмежень стосовно проведення медіації, у результаті чого вона може застосовуватися щодо будь-якої кримінальної справи, незалежно від ступеня її тяжкості.

За таких обставин результат примирення сторін у кожному конкретному випадку оцінюється органом, у провадженні якого перебуває справа. Доцільно врахувати досвід Франції щодо фінансування послуг медіаторів виключно з державного та місцевих бюджетів: таке положення забезпечить рівні можливості для потерпілого та особи, яка вчинила злочин, брати участь у медіації з метою подальшого примирення. 24 липня 2002 р. економічна і соціальна рада при ООН ухвалила резолюцію «Про основні принципи програм відновного правосуддя у кримінальних справах», яка рекомендує всім країнам розвивати та впроваджувати програми відновного правосуддя у національне судочинство.

Послуга медіації у Франції доступна як для неповнолітніх, так і для повнолітніх правопорушників. Законодавством дозволяється пряма і непряма медіації. Бажаним результатом є досягнення угоди, згідно якої правопорушник визнає свою вину та матеріально відшкодовує завдані збитки. Яким би не був результат процедури, про нього повідомляють прокурора,

який і приймає рішення щодо відкриття чи закриття кримінальної справи.

Послугу примирення надають асоціації супроводу потерпілих та приватні медіатори, які акредитовані місцевим прокурором та мають контракт з Мінюстом. Питання спільної взаємодії та специфіки проведення програм примирення узгоджуються між надавачами послуг примирення та прокурорами на місцевому рівні.

Робота асоціацій та приватних медіаторів оплачується з центральних фондів (державний, місцевий бюджети).

Послуга медіації надається учасникам безкоштовно. Варто зауважити, що більшість медіаторів (70 %) є волонтерами. Навчання медіаторів – не є обов'язковим. Однак більшість медіаторів, що працюють в асоціаціях (81 %), пройшли ґрунтовну підготовку, оскільки, від рівня якості надання послуги примирення залежить акредитація асоціації, а отже, і її фінансування. Теоретичною підтримкою розвитку медіації у Франції займається Національний інститут медіації та допомоги потерпілим. Інститут координує роботу 160 служб, надає допомогу потерпілим, допомагає розробляти місцеві програми, співпрацює з місцевими органами управління, проводить дослідження. Ним також був розроблений етичний кодекс, який регулює різні аспекти медіації.

Медіація у Франції включає чотири основні етапи:

- підготовчий – обмін інформацією між прокурором і асоціацією, аналіз конфлікту, попередня робота зі сторонами;
- медіація – містить два етапи: безпосередньо процедура примирення та укладання угоди;
- закриття справи та її оцінка – асоціація або приватний медіатор передають прокурору офіційний звіт про процедуру медіації та її результати. У 1995 р. було проведено близько 33 600 медіацій. З них 60 % провели асоціації, 40 % – приватні медіатори. Трохи більше половини – це злочини проти особистості, третина – злочини проти власності. Близько 55 % переданих справ закінчилися укладанням

угоди між сторонами, 30 % – медіація була неуспішною, тобто, угоду не було укладено.

Сьогодні в Нідерландах діє чотири програми відновного правосуддя. Перша з них – орієнтована на неповнолітніх правопорушників і є альтернативою кримінальному розгляду справи. Зазвичай справи на примирювальну процедуру передає поліція. За результатами проведення цього виду медіації може бути прийняте рішення про виконання правопорушником громадських робіт, участь в освітньому проєкті та матеріальну компенсацію збитків, завданих потерпілому. Програма для неповнолітніх поширюється на нетяжкі та середнього рівня тяжкості злочини, участь у медіації обов'язково узгоджується з прокурором. У разі укладання угоди, судове провадження припиняється.

За реалізацію та фінансування програм медіації відповідає Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ та муніципалітети. Більшість програм медіації мають центральні офіси, що займаються адмініструванням і освітою, та місцеві представництва, які безпосередньо надають послуги. Програму відновної медіації реалізують дві організації підтримки потерпілих, які фінансуються Міністерством юстиції. Усі медіатори мають пройти спеціальну підготовку, зазвичай в Інституті медіації Нідерландів, після чого їх можуть наймати місцеві служби.

За даними 1998 р., було проведено 22 тис. медіацій для неповнолітніх. У 2000 р. вдалося провести 5 тис. медіацій за вимогою. З 1997 р. до 2000 р. на проведення відновної медіації надійшло 121 заявка і 58 випадків можна вважати успішними [12].

Іншою країною, де відновне правосуддя функціонує на достатньо високому рівні, є Норвегія.

Медіація між потерпілим і правопорушником у Норвегії почалася з двох подій середини 1970-х років: лекції Н. Крісті «Конфлікти як власність» та звіту уряду щодо неповнолітніх правопорушників і системи кримінального правосуддя. Наслідком цього стало впровадження першого експериментального

проєкту з медіації для неповнолітніх правопорушників. Уже в 1981 р. проєкт був успішним, подібний досвід поширювався на всю країну і, наприклад, у 1989 р. 81 з 435 норвезьких муніципалітетів підтримували надання послуг медіації у своєму районі. З 1991 р. послуга медіації стає доступною і для повнолітніх правопорушників.

Законодавство, що регулює медіацію між потерпілим і правопорушником, включає Акт про муніципальні ради медіації, 1991 р., Постанови 1992 р., Циркуляр 1993 р., розділи 71а та 72 Кримінально-процесуального кодексу 1998 р. наділяють прокурора повноваженнями направляти підходящі судові справи на медіацію та припиняти подальші дії проти правопорушника.

Уся медіація в Норвегії перебуває під юрисдикцією муніципальних рад медіації, діяльність яких поширюється на цивільні та кримінальні конфлікти. Медіація в Норвегії – це, перш за все, міра виправлення.

Медіація є альтернативною відносно офіційного кримінального переслідування. Її головна мета – запобігати повторному правопорушенню. На медіацію передаються справи, де чітко визначено фігуру потерпілого, після завершення поліцейського розслідування. Згідно з чинним законодавством передавання справ відбувається у тих випадках, коли влада вирішила припинити судове переслідування, або коли правопорушення є незначним, вина правопорушника має бути доведена.

Медіація відбувається за умови, що обидва учасники кримінальної ситуації погодилися на медіацію і поліція або влада дали згоду на проведення процедури.

Успішна медіація закінчується медіаційною угодою – це означає закриття кримінальної справи. В іншому випадку влада має право поновити судову справу.

Чинним законодавством передбачено наявність рад медіації при кожному муніципалітеті. Діяльність рад базується на однакових принципах. Фінансування та адміністрування програм медіації здійснюється Міністерством соціальних справ та Міністерством юстиції, місцеві органи

розподіляють кошти та контролюють діяльність рад медіації ВВВ. Ради медіації зазвичай мають у своєму штаті оплачувані посади координатора, кількох адміністративних працівників та волонтерів-медіаторів, які отримують невелику погодинну винагороду за свою працю. Для учасників медіація є безплатною. Сьогодні в Норвегії працюють близько 700 медіаторів, яких призначають на чотири роки. Медіатори не мають спеціальної освіти. Однак обов'язковими умовами для роботи медіатором є вік (старше 18 років), наявність виборчого права, відсутність судимості і проходження підготовчого тренінгу [10].

Рішення щодо передачі справи на медіацію приймають органи влади, у разі позитивного рішення справа передається на термінове поліцейське дорозслідування і тільки після цього – на медіацію. Сам процес медіації, включаючи контроль над виконанням рішення, належить радам медіації. Законодавством передбачені загальні параметри проведення медіації, строки проведення процедури можуть варіювати залежно від складності справи. У Норвегії передбачено проведення тільки прямої медіації. Метою медіації є досягнення та виконання угоди. Угоду підписують усі учасники процедури, копія додається до матеріалів справи.

У період з 1995 р. до 1998 р. на медіацію було направлено 3 тис. кримінальних справ. 65 % – це правопорушення неповнолітніх. Найбільш поширені категорії справ, що передавалися на медіацію – магазинні крадіжки (26 %), крадіжки (16 %), хуліганство (19 %). Укладання угоди відбулося у 93 % випадків, у 94 % досягнуті угоди виконувалися. Більшість угод передбачали грошову компенсацію (41 %). Більшість угод передбачали грошову компенсацію (41 %) або компенсацію у вигляді робіт на користь потерпілого (24 %).

Відповідно до кращих європейських та світових практик, в Україні у 2019 р. запустили пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», що впроваджується Міністерством юстиції України, Офісом Генерального прокурора на

базі системи надання безплатної правової допомоги за підтримки Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх та Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Пілотний проєкт ґрунтується на відновних підходах у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми, і включає в себе скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними кримінальних правопорушень з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням. Програма може бути застосована у разі: наявності потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди; вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину; визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення; згоди неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі.

Реалізація Програми відновлення для неповнолітніх розпочалася в 2019 р. у шести регіонах України: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. За рік її реалізації 439 неповнолітніх осіб були поінформовані про можливість участі у Програмі відновлення, з них 137 осіб взяли участь у програмі, 60 осіб було звільнено від кримінальної відповідальності.

За три роки, що діє Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, 186 дітей вже отримали можливість виправити ситуацію, що сталася у зв'язку з вчиненням злочину, та розпочати нове життя – суд звільнив їх від кримінальної відповідальності. Потерпілі отримали відшкодування заподіяної шкоди. Ще 64 неповнолітні наразі очікують рішення суду [5].

Програма дає можливість застосовувати дві основні переваги для сторін. Перша – це інструмент медіації, який є добровільною та конфіденційною процедурою за участі нейтрального посередника та забезпечує екологічну комунікацію між сторонами для можливості дійти згоди щодо відшкодування завданої шкоди. Друга – це компонент ресоціалізації неповнолітнього – ужиття відновних заходів, спрямованих індивідуально на дитину, які дають можливість їй усвідомити і виправити ситуацію, яка склалася для потерпілого та громади, відшкодувати шкоду, пройти соціальну адаптацію у громаді. Ці переваги відрізняють Програму та відображають наявність у ній комплексного підходу до застосування дружньої до дитини системи правосуддя, раннього виведення її з кримінального провадження.

За підсумками трирічної діяльності проєкту у 233 випадках Програма відновлення неповнолітніх пройшла успішно. Участь у Програмі відновлення враховуються під час прийняття судом рішення про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності. Так, із моменту реалізації Програми відновлення станом на 20 січня 2022 р. 186 дітей успішно пройшли Програму та звільнені від кримінальної відповідальності або кримінальні провадження щодо них закрито. Ще стосовно 64 дітей кримінальні провадження перебувають на розгляді судів [15].

За результатами впровадження Програми відновлення для неповнолітніх визначені важливі аспекти для її успішного проходження:

- роз'яснення неповнолітньому та його законному представнику ключових деталей участі у програмі відновлення, зокрема права самостійно надавати у судовому засіданні інформацію щодо результатів участі у програмі після закінчення досудового розслідування;
- визначення реальних причин, що сприяли вчиненню неповнолітнім кримінального правопорушення;
- залучення психологів, соціальних служб, закладів освіти, інших партнерських організацій для проведення психокорекційної

роботи та соціального супроводу неповнолітніх, організації їх дозвілля тощо.

Однією з передумов впровадження у національну практику таких спеціальних практик, як відновне правосуддя, є наявність ефективної системи моніторингу та оцінки результатів якості наданих послуг з медіації та ресоціалізації [13].

Отже, аналізуючи зарубіжний досвід застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, можна стверджувати, що інститут медіації є дієвим механізмом врегулювання правових спорів, а також застосування такої процедури сприяє підвищенню довіри суспільства до інституту права. І тому, неповнолітні мають можливість виправити ситуацію, що сталася у зв'язку з вчиненням злочину, та розпочати нове життя.

В Україні застосування процедури медіації є досить новим явищем. На цей час застосування такої процедури визначено на законодавчому рівні, проте, для подальшого розвитку такого інституту в Україні актуальним є врахування практики таких країн, як Німеччина, Австрія, де процедура медіації є досить розповсюдженою.

Впровадження заходів відновного правосуддя у національне законодавство дадуть змогу створити умови для гуманізації кримінального судочинства щодо дітей, функціонування юстиції, дружньої до дитини, що відповідає вимогам Конвенції про права дитини та іншим міжнародним стандартам щодо прав дитини.

Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел:

1. *Miers D., Willemsens J. Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries. Leuven: The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restoratives Justice, 2004. P. 23.*

2. *Miers D., Willemsens J. Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries. Leuven: The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restoratives Justice, 2004. P. 30.*

3. *Miers D., Willemsens J., Mapping Restorative Justice. Development in 25 European*

Countries. Leuven: The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restoratives Justice, № 1, 2007. Pp. 47–48.

4. *Van Ness D., Strong K. Restoring Justice. Second Edition / D. Van Ness, K. Strong. Cincinnati : Anderson Publishing co., 2002.*

5. *Відновне правосуддя для неповнолітніх: як це працює. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-nerovnolitnih-yak-tse-pratsyue>*

6. *Дубовик О. І. Теоретико-правові аспекти відновного правосуддя. Право і громадянське суспільство : наук. журн. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-11-2015/item/211-teoretyko-pravovi-aspekty-vidnovnogo-pravosuddya-dubovuk-o-i>*

7. *Землянська В. В. Аналіз практики судових та правоохоронних органів з впровадження процедури медіації в Англії, Бельгії та Німеччині зарубіжний досвід. Відновне правосуддя в Україні. Український Центр Порозуміння. № 1, квітень, 2007. С. 76–81.*

8. *Землянська В. В., Ільковець Л. Б., Сегедін В. Б. Впровадження відновного правосуддя у кримінальне судочинство України : посібник Київ, 2008. 168 с.*

9. *Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / [пер. з англ. М.*

Яковлєва]. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 224 с.

10. *Курдан Б. В., Широковська О. О., Зарубіжний досвід правового регулювання медіації як способу врегулювання спорів : юрид. наук. електрон. журн. № 1/2022. С. 89–92.*

11. *Медіація: європейський досвід і українські реалії. Юридична газета. Всеукраїнське професійне юридичне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/insh/mediaciya-evropeyskiy-dosvid-i-ukrayinski-realiyi.html>*

12. *Можечук Л. До 30-річчя Незалежності України та 25-річчя Конституції України. Науковий вісник ДДУВС. 2021. Спец. вип. № 2.*

13. *Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>*

14. *Семчишин О. Р. Відновне правосуддя: перспективи інституціоналізації в українському суспільстві. Наукові записки. Т. 109. Соціологічні науки. 2010. С. 37–40.*

15. *Три роки реалізації програми відновного правосуддя для неповнолітніх: результати та висновки. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/tri-roki-realizatsii-programi-vidnovnogo-pravosuddya-dlya-nerovnolitnih-rezultati-ta-visnovki>*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Володимир Фесенко, політолог, керівник Центру політичного аналізу «Пента»

Шоу боротьби з корупцією чи системна антикорупційна політика?

Те, що відбулось першого лютого, можна назвати показовим шоу боротьби з корупцією. «Обшуки для мас-медіа», в тому числі у відомих фігурантів, смачні і яскраві деталі (як-то фотки обшуку у Коломойського; записка чиновниці з податкової про новорічні побажання: мільйон доларів, соболину шубу, і

тому подібне), нові гучні звільнення і вручення підозр про корупційні злочини. Безумовно, це не тільки показуха, а і відображення реальної активізації правоохоронних структур, зокрема і в антикорупційних розслідуваннях. Але і без шоу не можна. Це закон сучасної політики і суспільної комунікації – якщо не буде яскравої презентації, то вашу активну діяльність можуть і не помітити. Потрібно не тільки щось зробити, треба це наочно і красиво представити. Зараз це треба представити

* Збережено стиль і граматику оригіналу

нашим міжнародним партнерам – і Євросоюзу (нас чекає саміт Україна-ЄС) і американцям, які посилюють контроль над використанням своєї допомоги (це в першу чергу пов'язано з внутрішньополітичною ситуацією в США, але і нам не зовсім довіряють, враховуючи давні корупційні традиції в нашій країні). Проте і українському суспільству треба показати, що влада реагує на нещодавні корупційні скандали і на критику щодо ситуації на митниці і в інших традиційно корупціогенних сферах (фіскальна служба, держзакупівлі, тощо).

Однак і владі, і нам варто пам'ятати: лише шоу в боротьбі з корупцією, і взагалі в державній політиці, замало. Потрібні реальні результати. А ще більше потрібна системна і послідовна робота. Поодинокими кавалерійськими наскоками і піар-шоу проблему корупції не подолати.

Антикорупційні шоу ми вже неодноразово бачили. Було і демонстративне затримання двох високопосадовців на засіданні Кабміну Яценюка, було і шоу з гвинтокрилами і показовими затриманнями в часи президентства Порошенка. І що? Де всі ці справи? Переважно розвалилися. Новостворені НАБУ і САП теж влаштували антикорупційні шоу. Їх перші, найбільш гучні справи і досі не завершилися судовими вироками. Я вже загубився – скільки років триває тільки розгляд у суді справ Насірова і Мартиненка? Щось і створення Антикорупційного суду не дуже допомогло. А що з бурштиною справою, з справою по «Роттердам+», по ОАСК? Я тут до речі натякаю, що проблема не тільки в політиках і правоохоронцях, а і в системних вадах судової системи і процесуального законодавства. Поки кодекс Портнова (з грошовою заставою і різноманітним запобіжним заходів) буде працювати на користь тих, кого підозрюють в корупції, поки адвокати підозрюваних можуть роками затягувати судові процеси і без проблем блокувати їх роботу, жодних серйозних результатів у боротьбі з корупцією, в тому числі і пресловутих посадок, не буде.

І корупція це не тільки хабарі, і зловживання жадібних чиновників. Це Система – давній і потужний симбіоз великої політики, великого

бізнесу і високопосадовців з різних гілок і органів влади. Тому ми і бачимо нібито парадоксальну ситуацію – президенти і уряди у нас регулярно міняються, а Система залишається непохитною. Її представники, носії її правил і практик є в усіх політичних силах, і в усіх органах влади. Браві, але невідготовлені наскоки на Систему (саме наскоки, атаками я це назвати не можу) були в 2014 році, потім після створення нових антикорупційних інституцій, нарешті у 2019 р. після приходу до влади Зеленського. Система без проблем відбила всі ці «наскоки», і поступово, непомітно поглинає і наївноромантичних політиків і борців з корупцією, або вичавлює їх з влади, якщо вони виявились «неістівними».

Але оскільки корупція створює великі проблеми, породжує негативну реакцію суспільства, то з нею все ж таки треба боротися. Да і наші партнери, а також інтереси європейської інтеграції, і чим далі, тим більше, також підштовхують до більш активної боротьби з корупцією. Тому боротьба з корупцією періодично активізується.

В процесі боротьби будь якої влади (з 2014 року) з корупцією ми бачимо дві протилежні стратегії.

Традиційна і найбільш помітна стратегія – адаптивна, це коли сама Система періодично демонструє боротьбу з корупцією, когось приносить у символічну жертву, карає занадто жадібних, чи несистемних, або тих, хто порушує її правила. Це дуже зручно – є і показова демонстрація боротьби з корупцією, і, час від часу, окремі реальні антикорупційні дії. Але в цілому – і Система залишається непорушною, і споживачі політичної інформації періодично і хоча б частково задоволені. Причому процес завжди є важливішим, ніж результат.

Друга стратегія – спроби окремих політиків і державних діячів, іноді навіть правоохоронців, а також, особливо, наших міжнародних партнерів все ж таки вести реальну боротьбу з корупцією, хоча б з найбільш очевидними її проявами. Найбільш помітними і важливими кроками в цій стратегії було створення нових і

незалежних антикорупційних інституцій, а також введення електронного декларування доходів, витрат і майна осіб, пов'язаних з функціями державного управління. Це була правильна спроба поставити боротьбу з корупцією на інституційний фундамент, створити антикорупційну «опричнину» для боротьби з Системою ззовні, і зруйнувати тіньову економіку Системи (обіг тіньового кешу для фінансування політичної і медійної інфраструктури Системи). Але перша спроба виявилась не дуже вдалою. І виконавці виявились не дуже спроможними і відчайдушними, і ефективність, ретельність роботи з розслідування корупційних злочинів часто густо приносилась в жертву ефектності (знов магія шоу!). Не вистачало політичної підтримки «з гори», скоріше було навпаки. Але головним блокіратором антикорупційної політики, на мій погляд, стала наскрізь корумпована і пронизана круговою порукою судова система – від славнозвісного ОАСК до Вищої Ради Правосуддя і Конституційного Суду. І створення Антикорупційного суду не вирішило цієї проблеми, лише трохи послабило її. Перший переляк у представників Системи пройшов дуже швидко і з 2018 р. Система перейшла в контрнаступ. Зараз ми спостерігаємо спробу перезавантаження САП і НАБУ. Подивимось що з цього вийде.

Жанр блогу це не аналітична записка з пропозиціями що робити. Але тезово сформулюю своє бачення ефективної антикорупційної політики. З Системою можна боротися лише системно і через послідовний демонтаж Системи. Це має бути ретельно продуманий план з особливим алгоритмом і технологією виконання. Мета – не просто активна боротьба з корупцією, а саме – демонтаж Системи. Починати треба з антикорупційного очищення судової системи і правоохоронних органів. Інакше всі ці антикорупційні шоу будуть лише гучним пшиком, а резонансні антикорупційні справи розваляться або під час слідства, або в суді. Одночасно мають бути внесені зміни до процесуального законодавства, які нейтралізують процесуальні запобіжники

в антикорупційних розслідуваннях і судових справах (грошову заставу та інші сприятливі запобіжні заходи; можливості безкінечно затягувати розслідування і судові справи, тощо). На чолі антикорупційних органів мають з'явитися потужні, рішучі, відчайдушні антикорупційні «вовкодави», які готові ризикувати всім. Їх мотив – залишитись в історії, можливо, – подальша політична кар'єра. По найбільш резонансних розслідуваннях, де фігурантами будуть відомі політики або державні керівники, має бути партнерська участь правоохоронних органів наших міжнародних партнерів. Це і для підтримки, і для уникнення внутрішнього політичного суб'єктивізму. Також бажана рішуча підтримка з боку вищого політичного керівництва країни (це для змін законодавства і нормативної бази, а також для політичної підтримки діяльності антикорупційних органів). Коли будуть визначені життєво важливі точки Системи, потрібні будуть скоординовані дії антикорупційних інституцій, наших міжнародних партнерів, громадськості і вищого політичного керівництва країни. Безумовно, це в ідеальному варіанті, але ми і зараз бачимо, що керівництво країни змушено реагувати і на гучні журналістські розслідування, і на критику громадськості, а тим більше на побажання наших міжнародних партнерів. Нагадаю, що і створення антикорупційних інституцій, електронного декларування, Антикорупційного суду, повернення статті про незаконне збагачення відбувалось під тиском наших міжнародних партнерів. Тільки за власним бажанням наші політики, високопосадовці і великий бізнес ламати Систему не будуть. Цей процес розпочнеться тільки якщо буде потужний тиск і з боку суспільства, і з боку наших міжнародних партнерів. Доцільно поєднати цей процес з європейською інтеграцією України. Зрозуміло, що така системна робота буде можливою після завершення війни. Дуже вірогідно, що тоді визріють і суспільно-політичні передумови і потрібні люди для такої роботи (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/63de2aeb59b1c/>). – 2023. – 04.02).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Р. Маселко, Член Вищої ради правосуддя (з 15.08.2022), ексчлен Громадської ради доброчесності (2016-2020 роки), Голова Ради громадського контролю при НАБУ (2016-2017 роки), ексчлен правління ГО «Автомайдан» та Фондація DEJURE, адвокат у справах Майдан

Старі граблі від нової Вищої ради правосуддя або з чим ВРП не погоджується у антикорупції

Формування і початок роботи Вищої ради правосуддя є надзвичайно важливою подією. Це не лише одна з ключових умов вступу України до Європейського Союзу, але й рішуча вимога українського суспільства, яке дуже очікує на справжню судову реформу.

І наші партнери, і суспільство сподіваються на сигнали від ВРП, що їх очікування будуть виправдані. Але вже ніхто не вірить словам, лише діям.

Перше засідання нової ВРП відбулось 19 січня і дуже символічно, що на ньому розглядалось погодження проєкту Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки (ДАП), вагома частина якої стосувалась сфери правосуддя.

ДАП розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції на підставі Антикорупційної стратегії, що 20 червня 2022 року затверджена Законом «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». Це надзвичайно важливий, комплексний нормативний документ, який загалом викладений на понад 800 сторінок, що передбачає та пояснює конкретні кроки, спрямовані на запобігання корупції в усіх сферах діяльності держави.

Програма описує існуючі проблеми, фактори, які їх зумовлюють та передбачає заходи, необхідні для їх усунення. Наприклад у сфері правосуддя зазначається про такі проблеми:

- низьку довіру до органів правосуддя,
- недосконалість процедур оцінювання та добору суддів, відсутність єдиних критеріїв

доброчесності та непрозорість виставлення балів при оцінюванні суддів,

- відсутність дієвих механізмів підтримання доброчесності суддівського корпусу та реагування на встановлені факти впливу на суддів, нечіткість підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності,

- ігнорування правила, що одна особа не може обиратись головою суду більше ніж двічі поспіль, що призводить до проблеми «вічних голів»,

- недостатні цифровізація, фінансування, кадрове забезпечення судочинства та інші.

Для вирішення цих проблем у програмі передбачено значну кількість дієвих заходів, які визначені у додатках 1 та 2 до ДАП, а детально пояснені у Додатку до пояснювальної записки. Зокрема йдеться про кроки для завершення процесу обрання членів ВРП та Вищої кваліфікаційної комісії, затвердження єдиних критеріїв доброчесності, посилення інституційної спроможності та ролі Громадської ради доброчесності, удосконалення процедур оцінювання, добору та дисциплінарної відповідальності суддів, реального запуску електронного судочинства, вирішення проблеми фінансування судів та багато іншого.

Програма розроблялась за участі експертів та пройшла громадське обговорення. Надалі вона надсилалась у відповідні органи для її узгодження, у т.ч. ВРП.

Листом від 9 грудня 2022 року за підписом в.о. голови ВРП Віталія Саліхова НАЗК було проінформовано, що ВРП не підтримує ДАП. Однак на той момент рада правосуддя не була повноважна і фактично йшлося не про позицію органу, а лише 3 його членів. Тому коли 11-12 січня 2023 року З'їзд суддів обрав 8 нових членів ВРП, що забезпечило її повноважність, НАЗК повторно звернулось з проханням висловити позицію щодо проєкту антикорупційної програми.

Саме це і було питанням першого засідання оновленого складу ВРП, яке відбулось 19 січня.

На моє переконання антикорупційна програма дійсно якісна і виконання запланованих у ній кроків, може призвести до усунення багатьох корупційних ризиків та покращення ситуації

у правосудді. При цьому потрібно розуміти, що програма є досить гнучкою і не означає, що у ході її реалізації будь-які корективи заходів неможливі. Навпаки, вона передбачає необхідність обговорення, аналізу, врахування думок усіх зацікавлених, щоб кінцевий результат був максимально ефективним. Тому втілення програми апріорі передбачає можливість її корегування відповідно до поточної ситуації та позицій усіх сторін, але з врахуванням заданого вектору руху.

Тому я вважаю, що програму слід було повністю підтримувати та корегувати вже у ході реалізації.

Однак на засідання ВРП 19 січня нам був запропонований проєкт рішення, який передбачав, що ВРП не підтримує прийняття Державної антикорпрограми.

Після 7 годин дискусій, близько 21 години Вища рада правосуддя вирішила таки підтримати прийняття ДАП, але із зауваженнями. Ось текст зауважень.

Висловлю власну думку чи можна це вважати перемогою та хорошим сигналом суспільству від ВРП. Частково так і я вдячний колегам, що відмовились від ідеї взагалі не підтримувати програму. Але якщо подивитись зауваження, то стає зрозумілим, що сигнал вийшов, м'яко кажучи, тривожним, а не хорошим.

Отже з чим Вища рада правосуддя категорично не погоджується?

Це важко пояснити раціонально, але перш за все у рішенні ВРП заперечується, що «у суспільстві спостерігається тенденція щодо збільшення недовіри до органів у системі правосуддя». І хоча це пряма цитата п.3.1.1. Антикорстратегії на 2021-25 роки, яка затверджена законом ВРП наполягає, що це «не підтверджуються будь-якими реальними дослідженнями серед професійної спільноти чи широкого кола споживачів судових послуг».

Якщо чесно я думав, що ми вже пройшли цю стадію і принаймні визнаємо, що проблема з недовірою існує. Це доводять останні соціологічні дослідження. Зокрема відповідно до соціологічного опитування, що проводилося авторитетними Фондом «Демократичні ініціативи» разом з Центром Разумкова у серпні

2022 року показали, що за балансом довіри-недовіри суди знаходяться на передостанньому місці (- 45 %). Довіряє їм 18 % і не довіряє 64 % громадян.

Про недовіру кажуть також міжнародні партнери (зокрема Європарламент у резолюції від 11 лютого 2021 року) і саме вона стала головною причиною судової реформи.

Тому заперечувати цей прикрий, але факт, як мінімум, дивно. Ми повинні нарешті визнати проблему та працювати над її вирішенням, а не заперечувати її існування. Нажаль, перше рішення ВРП свідчить, що нові члени ВРП ще не готові до цього.

Друге заперечення стосується вимоги програми передбачити кращі механізми врегулювання конфліктів інтересів у діяльності ради правосуддя. ВРП не погоджується з цим та вказує, що проблема надумана: «відсутні будь-які конкретні факти щодо прийняття членами ВРП рішень в умовах потенційного чи реального конфлікту інтересів».

Не буду багато пояснювати з цього приводу, нагадаю лише, що 7 травня 2022 року Етична рада ухвалила рішення про невідповідність члена ВРП Віктора Грищука критеріям доброчесності, через що він був звільнений. Однією з підстав було саме ухвалення ним рішення в умовах конфлікту інтересів. То чи дійсно «відсутні будь-які конкретні факти»?

У антикорпрограмі пропонується ввести відкрите та поіменне голосування членів ВРП при доборі суддів. На необхідності такого кроку неодноразово наголошувала Громадська рада доброчесності та експерти. Зрештою ч. 4 ст. 34 Закону «Про Вищу раду правосуддя» передбачає, що «рішення Вищої ради правосуддя, її органів ухвалюється відкритим голосуванням». Однак насправді відкритим є лише загальний результат голосування. Хто і як голосував залишається прихованим. Тому ця пропозиція цілком відповідала закону та очікуванням суспільства.

Водночас у рішенні ВРП вказано, що голосування і зараз є відкритим, а НАЗК не має повноважень визначати організаційні засади функціонування судової влади, тому нічого змінювати не потрібно.

Особливо цікавими є заперечення ВРП щодо посилення інституційної спроможності та ролі Громадської ради доброчесності (ГРД).

Я 4 роки входив до складу ради доброчесності і переконаний, що однією з головних причин чому попередні спроби очищення судової влади провалились була відсутність у ради реальних правових механізмів домогтися звільнення недоброчесних. Висновки ГРД просто ігнорувались. Тому у проєкті антикорпрограми передбачено додаткові права для ради доброчесності, які б давали такі можливості.

Зокрема пропонувалось застосовувати механізм, який працював при обранні суддів Вищого антикорсуду. Тоді питання про подальшу участь кандидата, який мав зауваження від Громадської ради міжнародних експертів вирішувалось на спільному засіданні Вищої кваліфікаційної та цієї ради. Це дозволило спільно та максимально об'єктивно перевірити обґрунтованість претензій до кандидатів та не дозволяло ігнорувати позиції один одного.

Однак ВРП висловила проти цього, а також проти залучення ГРД до добору нових суддів, надання ГРД повного доступу до суддівських досьє та створення секретаріату, який би допомагав їм виконувати свої функції.

У зв'язку з цими запереченнями ВРП вимагає виключити з антикорпрограми два дуже цікаві речення, які описували проблему, а саме: «Громадська рада доброчесності не бере участі у процедурах добору суддів поза процедурою кваліфікаційного оцінювання, з приводу чого Європарламент висловлював жаль у резолюції від 11 лютого 2021 року щодо виконання Угоди про асоціацію з Україною в ЄС. Інституційна спроможність, ресурси та роль Громадської ради доброчесності потребують посилення з урахуванням попереднього досвіду її діяльності.».

11 лютого 2021 року Європарламент дійсно ухвалив дуже важливу резолюцію, яка визначала вектор реформ в Україні, необхідних для нашого руху у Євросоюз. У пункті 45 цієї резолюції вказано, що Європарламент: «висловлює жаль з приводу того, що в минулому ВККС не брала до уваги думку Громадської ради доброчесності під час оцінювання суддів,

і закликає її робити це в майбутньому, щоб заповнити вакансії в судах нижчих інстанцій судьями, які відповідають стандарти етики та доброчесності у повній відповідності до Висновку N969/2019 Венеціанської комісії...».

Програма якраз пропонувала реальні механізми, за яких ГРД буде долучена до добору суддів, а її позиція врахована. Натомість ВРП заперечила проти цього простим виключенням з ДАП посилання на резолюцію Європарламенту, яка цього вимагала. Так і хочеться запитати – а що так можна було? Навіщо вирішувати проблему, якщо можна просто виключити згадку про неї. І не просто згадку, а вимогу наших партнерів, яка стосується життєвоважливих для України євроінтеграційних процесів.

Більшість інших зауважень ВРП, на моє переконання, є або несуттєвими, або безпідставними. Але саме таке рішення ВРП ухвалило на своєму першому засіданні.

Я дуже сподіваюсь, що це рішення не заблокує прийняття та втілення Державної антикорпрограми

Ще більше сподіваюсь, що я разом з моїми колегами у ВРП не будемо ставати на старі граблі, ігноруючи проблеми та захищаючи старі порядки, а виправдаємо очікування суспільства, проведемо справжню реформу та відновимо довіру до судової влади.

З першого рішення не вийшло. Тепер це важче, але ще можливо виправити. Все залежить від наступних кроків. (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/maselko/63cda7eb0a1b5/>). – 2023. – 22.01).

Блог на сайті «Zzaxid.Net»

Про автора: Любомир Зубач, заступник міського голови Львова з містобудування, депутат Львівської облради, фракція «Самопоміч»

Закон 5655 – корупційна бомба сповільненої дії: Закон має піти услід за своїми творцями і лобістами. Тому що сам по собі породжує корупцію

Чимало заяв було написано у різних міністерствах, звільнено кількох голів ОВА, звільнено заступника голови Офісу президента, який відповідав за регіональну політику. Все дуже серйозно.

З юридичного погляду, маємо поважати презумпцію невинуватості. З погляду політичної відповідальності, рішення президента, очевидно, абсолютно правильне, оскільки суспільство вимагало справедливості.

Але чомусь у епіцентрі скандалу всі зосередилися на персоналіях. А в мене питання інше: а як щодо «спадщини», яку залишили по собі відповідні інституції та посадовці?

У цьому контексті найбільше болить питання закону 5655. Його можна вважати дітищем критикованого тепер містобудівного блоку міністерства розвитку громад та територій. На жаль, реформоване міністерство- правонаступник теж підтримало цей закон. Очевидно, не розібралось...

То що – він так і буде у підвішеному стані і чекатиме на нових послідовників? Так не повинно бути. Закон 5655 має піти услід за... своїми творцями і лобістами. Тому що сам по собі породжує корупцію.

Чи може для когось секрет, що закон 5655 приймався під шаленим тиском будівельного лобі та був ухвалений у Верховній Раді лише завдяки 20 голосам ОПЗЖ – фактичних зрадників українського народу, які з незрозумілих причин продовжують засідати в парламенті.

Людей досить легко поміняти одних на інших, але систему ламати важче. І саме корупційну систему узаконує цей документ, адже, з одного боку, надає приватному капіталу невластиві їм функції «самоконтролю», з іншого – максимально централізує всі повноваження (де би ви подумали?) у профільному міністерстві.

Якщо міністерство так глобально дезінфікують від корупції чи можливої корупції, старих впливів чи бозна від чого ще, то логічне питання – навіщо нам залишати таку корупційну бомбу сповільненої дії, як закон 5655. Це як підпалити гніт і чекати, чи шандарахне.

Від самого початку псевдореформа містобудування була корупціогенною. Тобто такою, що породжувала умови, які сприяли вчиненню корупційних дій. І про це офіційно заявило Національне агентство з питань запобігання корупції. Це вже потім почалися «манси» і торги – «щось там врахували, а ви просто не додивились»,»а може, це не така вже й корупційна корупція» і так далі.

Громадські активісти, які на виловлюванні корупції в українському політикумі зуби з'їли, голосно заявили: закон 5655 створює теплу ванну для корупції, вона буде процвітати. Спільнота архітекторів, місцева влада – більшість розуміли і заявляли, що ця псевдореформа породить корупційного монстра, який схоче і зможе заробляти на відбудові країни. У відповідь по-дитячому – самі «корупціонери».

А он воно як обернулося!

Я вже писав, що закон 5655 став токсичним для українського суспільства. Наразі він отруює своїх авторів, лобістів і навіть тих, хто вирішив постояти збоку і почекати, чим це все закінчиться.

Тому повторюся. Єдиним кроком, що зупинить протистояння в суспільстві, збереже підтримку міжнародних партнерів та продовжить реформу децентралізації, є вето президента на цей закон (https://zaxid.net/zakon_5655_koruptsiyna_bomba_spoivilnenoyi_diyi_n15456727). – 2023. – 26.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, адвокат

Навіщо Президент підписав неконституційний закон про посилення відповідальності військовослужбовців?

Президент все-таки підписав закон про посилення відповідальності військовослужбовців – 8271.

Свого часу петиція про його ветування Президентом дуже швидко набрала необхідну кількість підписантів.

Через цілий ряд причин, більшість з яких вже було озвучено в інформаційному просторі.

В першу чергу, через надмірність, на думку багатьох експертів, покарання та ризики зловживань з боку недобросовісних командирів.

Додамо, цей закон протирічить Конституції та чинному законодавству.

В тому числі, через те, що зміни до Кодексів, включно стосовно питань прав та гарантій громадян, відбувається через окремі закони – щодо кожного кодексу.

Тепер, замість вето або повернення закону з зауваженнями – для допрацювання, маємо підписаний Президентом закон, якому ніщо не заважатиме вступити в дію в існуючому вигляді.

Так що, тепер знову – надія на те, що КСУ фактично в коматозному стані та просто фізично, скоріше за все, не зможе визнати цей закон неконституційним?

Але ж, відповідно до чинного законодавства, суди мають повне право не застосовувати при розгляді справ правові норми, які не відповідають положенням Конституції України.

Згадаємо деякі положення статті 8 Конституції України:

«Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.»

І суди це правове положення, скоріше за все, будуть застосовувати.

Під голосні крики про руку москви, непрофесіоналізм та корумпованість судів, звичайно.

PS. Висновок відомого британського військового експерта шановного Глена Гранта щодо вказаного закону, з яким я згоден і який він дозволив мені процитувати:

«Моя експертна військова думка щодо закону 8271 полягає в тому, що це поганий закон, по-перше, тому що він руйнує довіру, яка є основою лідерства в будь-якій армії, а по-друге, тому що він є дискримінаційним.

І те, і інше матиме непередбачені наслідки, але основна мета закону не буде виконана» (https://censor.net/ua/blogs/3395589/navischo_prezydent_pidpysav_nekonstytutsiyinyi_zakon_pro_posylennya_vidpovidalnosti_viyiskovoslujbovtsiv). – 2023. – 25.01).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик

Місія – врятувати бізнес. Чому Україні потрібно закріпити презумпцію невинуватості платника податків

Запитайте будь-якого підприємця, що сьогодні його турбує найбільше? Впевнений, найпопулярнішими відповідями будуть війна та податки..

Якщо з першим викликом Україна єдиною силою бореться вже 9 років і обов'язково перемаже. То з другим не все так просто.

Податкова система нашої держави, на жаль, досі направлена не на розвиток бізнесу, а на його максимальне придушення. Як і завжди, це подається під соусом «наповнення державного бюджету».

Щодня тисячі українських підприємців стикаються з контролюючими органами. При цьому діалог між ними побудований так, що бізнес апріорі є винним і має щоразу доводити свою правоту. А податкова має всі можливості ще до рішення суду заблокувати його роботу.

Проблема досягла такого масштабу, що ще в жовтні 2022 року була подана електронна петиція на сайті Президента України про визнання права платника податків (податкового агента) на презумпцію невинуватості. За короткий термін вона набрала необхідні 25 тисяч підписів. Її автор зазначає, що нинішній формат роботи між бізнесом і державою лишає Україну економічно відсталою.

З цим твердженням важко не погодитися. Навіть в умовах повномасштабної війни через Парламент проходять безглузді та шкідливі законопроекти. Податкова політика змінюється кілька разів на рік, мита спочатку вводяться, потім скасовуються, розпочинається приватизація, всіляко підтримується гральна сфера замість підприємництва.

Це точно не сприяє ні економічному розвитку, ні посиленню законності в Україні. Довіра до державних інститутів падає.

На підтвердження цих слів можна згадати і рейтинг Rule of Law Index 2022. За цими даними, Україна посіла лише 76 місце з 140 країн світу. Найкращий показник країна отримала за «порядок та безпеку», найгірший – за «відсутність корупції». Результат, м'яко кажучи, не дуже відображає прагнення рухатися в бік демократичного світу.

Як виправити проблему?

Внесенням законодавчих змін до Податкового Кодексу України, закріпивши там реальну презумпцію невинуватості платника податків.

«Розумна політика» зареєструвала у Верховній Раді законопроект N8387. Він будується на наступних принципах:

- Презумпція невинуватості платника податків має бути частиною повноцінного комплексного інституту податкової відповідальності. Платник вважається невинуватим у вчиненні податкового правопорушення, поки його вина не буде доведена в законному порядку.

- Повинен бути баланс між презумпцією невинуватості та можливістю податкових органів попереджувати та припиняти незаконні дії. Платник податків не має зазнавати необґрунтованого і непропорційного втручання в свою господарську діяльність. Сам факт неправомірної перевірки визнається податковим правопорушенням контролюючого органу.

- Запроваджується автоматична реєстрація податкової накладної якщо протягом 30-ти днів після її неприйняття не прийнято рішення про наявність податкового правопорушення.

- Закріплюється презумпція невинуватості та принцип неперешкоджання господарській діяльності як право платника податків відповідно до статті 17 Податкового кодексу України.

Завдяки внесенню таких норм у законодавство контролюючим органам треба буде спочатку довести провину підприємця, а вже потім вводити проти нього відповідні санкції. Такий підхід прибере і значну корупційну складову, яка виникла майже на рівному місці (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/63d39760e3ce8/>). -2023. – 27.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

Ключову роль у підтримці кредитної активності банків відіграє державна програма доступних кредитів

Економічна ситуація

За даними Мінагрополітики станом на 26.01.2023 збирання зернових та зернобобових культур в Україні проведено на площі 11,1 млн га (96% посівних площ). При врожайності 47,6 ц/га, намолочено 52,6 млн т зерна, зокрема, пшениці обмолочено 4,979 млн га (100%), при врожайності 40,5 ц/га намолочено 20,2 млн т; ячменю обмолочено 1,7 млн га (100%), при врожайності 34,7 ц/га намолочено 5,8 млн т; кукурудзи на зерно обмолочено 3,8 млн га (90%), при врожайності 66,5 ц/га намолочено 25,2 млн т. Крім того, збирання соняшника проведено на площі 4,8 млн га, (99%) намолочено 10,5 млн т насіння при врожайності 21,7 ц/га; сої проведено на площі 1,5 млн га, (100%) намолочено 3,7 млн т при врожайності 24,3 ц/га; ріпаку проведено на площі 1,1 млн га, (100%) намолочено 3,2 млн т насіння при врожайності 28,6 ц/га; цукрових буряків викопано на площі 181, 2 тис. га, (100%) накопано 9 млн т при врожайності 501,9 ц/га.

Водночас через воєнні дії посівні площі у рамках весняних польових робіт зменшилися на 25%. Так, за попередніми даними структурних підрозділів обласних державних адміністрацій, станом на 30 грудня, очікувана посівна площа всіх категорій господарств на підконтрольній території України під урожай 2023 року має скласти 21,8 млн га, що на 6,8 млн га менше від показника 2021 року (28,6 млн га). За інформацією Мінагрополітики для повернення цих земель до обороту знадобиться від кількох місяців до року, зважаючи на потреби у розмінуванні та очищенні територій. Також негативними факторами для проведення весняних польових робіт цього року є несприятливі погодні умови та недостатнє фінансове і матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

При цьому, ключовою проблемою для аграріїв залишається дорога логістика, що посилюється блокуванням роботи «зернового коридору». Так, упродовж січня добова кількість виходів суден із українським збіжжям у рамках коридору впала до мінімуму (2,5 кораблі на день). За перший місяць нового року коридором було вивезено лише 2,4 млн т збіжжя, тоді як у вересні та жовтні це було понад 4 млн т. Пшениці у січні відправлено 540 тис. т, з них до Африки – 61 тис. т. Всього Україна вже відправила в рамках зернової ініціативи 675 суден із вантажем в 18,4 млн т. Частка Африки становить 2,3 млн т, Азії – 5,1 млн т, Європи – 7,5 млн т, Близького Сходу – 3,4 млн т.

Бюджетна сфера

Під час чергового аукціону з розміщення державних цінних паперів, який відбувся 31.01.2023, Міністерство фінансів залучило для фінансування державного бюджету 10,6 млрд. гривень на строки від 9 місяців до понад 2 років із доходністю від 15% до 19,75%. Основний обсяг коштів (10,4 млрд. грн) було залучено за 2-річними паперами із погашенням у травні 2025 року (дохідність 19,75% річних), які рішенням Національного банку включено до переліку бенчмарк-ОВДП. Середньозважений рівень доходності нових розміщень становив 19,61%.

З урахуванням планових погашень обсяг ОВДП в обігу за плинний тиждень збільшився на 10,5 млрд. гривень завдяки збільшенню вкладень у державні цінні папери з боку банків (+6,2 млрд. грн), юридичних осіб (+2,0 млрд. грн), фізичних осіб (+0,6 млрд. грн), а також нерезидентів (+4,3 млрд. грн). Незважаючи на погашення на користь Національного банку ОВДП на суму 2,5 млрд. грн, він продовжує володіти найбільшим портфелем державних цінних паперів (702 млрд. грн або майже 50% від обсягу ОВДП в обігу).

Валютний ринок

Зростання пропозиції іноземної валюти з боку клієнтів банків більш високими темпами, аніж попиту на неї, обумовило певне скорочення чистого попиту на іноземну валюту на міжбанківському ринку за клієнтськими

операціями минулого тижня. Це, у свою чергу, позначилося на зменшенні чистих інтервенцій Національного банку з продажу іноземної валюти для збалансування ринку до 664 млн. доларів США порівняно із 715 млн. доларів США тижнем раніше.

Загалом, чистий продаж Національним банком іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку у 2022 році становив майже 25 млрд. доларів США. Проте, з огляду на масштабні надходження міжнародної фінансової допомоги рівень міжнародних резервів України у 2022 році скоротився лише на 2,4 млрд. доларів США та станом на 1 січня 2023 року за попередніми даними становив 28,5 млрд. доларів США, залишаючись вагомим чинником підтримки стабільності валютного ринку України.

Фінансовий сектор

Обсяг ліквідності банківського сектору (у формі залишків на коррахунках та у депозитних сертифікатах НБУ) залишався на рівні понад 500 млрд. гривень, у тому числі близько 380 млрд. гривень – у депозитних сертифікатах НБУ. Основним чинником стабілізації рівня банківської ліквідності упродовж тижня виступали відносно помірні витрати з Єдиного казначейського рахунку Уряду, які компенсувалися чистим продажем Національним банком іноземної валюти банкам та зменшенням готівки в обігу поза банками. Надлишок ліквідності продовжує визначати низький попит банків на кредити рефінансування (залишок заборгованості платоспроможних банків за тендерними кредитами скоротився за тиждень на 2,4 млрд. гривень) та утримання ринкових ставок на рівні нижньої межі ставок за операціями НБУ (23%).

Зниженню профіциту ліквідності в банківській системі сприятиме рішення Національного банку про подальше підвищення нормативів обов'язкового резервування. Так, з 11 лютого додатково підвищуються на 5 в. п. нормативи обов'язкового резервування за коштами на вимогу та коштами на поточних рахунках. Зокрема, з 5% до 10% за коштами у національній валюті та з 15% до 20% за коштами в іноземній валюті зростуть

нормативи формування банками обов'язкових резервів за коштами на вимогу та коштами на поточних рахунках юридичних і фізичних осіб та за коштами вкладів і коштами на поточних рахунках інших банків-нерезидентів й кредитами, отриманими від міжнародних (крім фінансових) та інших організацій. Натомість за строковими коштами на рахунках юридичних та фізичних осіб норматив обов'язкового резервування не зміниться та в національній валюті залишиться на рівні 0%, а в іноземній – на рівні 10%. За оцінками Національного банку, загальний обсяг обов'язкових резервів, який банки повинні будуть формувати, збільшиться орієнтовно на 73 млрд грн.

Водночас згідно із опитуванням Національного банку про умови банківського кредитування основні показники кредитування у IV кварталі 2022 року залишалися песимістичними, хоча й поліпшилися після значного спаду внаслідок повномасштабної війни. Так, близько 46% респондентів очікує збільшення обсягу корпоративного портфеля. Водночас половина опитаних банків прогнозує, що роздрібний портфель надалі скорочуватиметься. У наступні 12 місяців більшість фінустанов очікують погіршення якості кредитного портфеля, проте частка таких банків зменшилася порівняно з попереднім кварталом. З боку попиту на кредити у IV кварталі зафіксовано зростання попиту на корпоративне кредитування, передусім через потребу в оборотному капіталі та реструктуризацію боргів великих компаній. Найбільший інтерес – до гривневих, короткострокових кредитів та позик МСП. Натомість попит на довгострокові та валютні кредити далі скорочувався. Високі процентні ставки та брак капітальних інвестицій стримували попит на позики бізнесу.

У НБУ допускають зростання проблемних кредитів через блекаути та обстріли

У I кварталі 2023 року банки очікують зростання попиту на гривневі і короткострокові кредити та позики МСП. Водночас банки передбачають жорсткіші стандарти корпоративного кредитування, головним чином, для валютних та довгострокових

кредитів і позик великим компаніям. Натомість фінустанови планують послабити стандарти іпотечного кредитування зі збереженням курсу на жорсткі вимоги до решти споживчих позик.

В умовах зростання ризиків майже за усіма категоріями внаслідок воєнних дій на території України ключову роль у підтримці кредитної активності банків відіграє державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». Минулого тижня на умовах програми видано 349 пільгових кредитів на загальну суму 1,23 млрд грн, у тому числі державними банками – 254 кредитні договори на суму 0,54 млрд гривень. За час дії воєнного стану в Україні у рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» укладено 19,2 тис. кредитних договорів на загальну суму 79,3 млрд грн (у тому числі державними банками – 14,3 тис. кредитних договорів на суму 41,4 млрд грн). З огляду на пріоритетність цілей воєнного часу, левову частку кредитів (близько 85%) було видано банками на підтримку с/г виробництва та антивоєнні цілі.

Також за державною програмою доступної іпотеки «Оселя вже видано 784 кредити за пільговою ставкою 3% на загальну суму понад 1 млрд грн. Загалом, з початку запуску послуги в додатку Дія понад 11 тисяч громадян подали заявки до банків-учасників. Ще майже 25 тисяч подано до 21 грудня 2022 року через портал, отримавши понад 10 тисяч попередніх позитивних рішень банків-партнерів. У розрізі категорій домогосподарств вже придбали нове житло військовослужбовці ЗСУ за контрактом та правоохоронці – 653 квартири, медики – 69 квартир, педагоги – 52 квартири, науковці – 10 квартир. Мінекономіки, Мінцифри та Укрфінжитло працюють над тим, щоб розширити категорії громадян, які зможуть скористатися програмою на загальних умовах вже у 2023 році (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/544537_klyuchovu_rol_pidtrimtsi_kreditnoi.html). – 2023. – 02.02).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Юлія Клименко, народна депутатка України

Троянський кінг репарацій рф. ЗП N7198

Ми всі втомилися від війни, хочемо швидкої Перемоги, повернення 14 млн українців додому і життя в мирній, заможній Україні. Для відбудови потрібно багато грошей, і взяти ми їх можемо в рф, якщо всі дії влади всередині країни та на міжнародній арені будуть синхронізованими, прозорими та зрозумілими.

Збитки від війни рф вже зараз сягають \$1 трлн з урахуванням окупованого з 2014 року Криму та Донбасу. Але в Україні з 2014 року немає жодного спеціального закону про відшкодування збитків, заподіяних фізичним і юридичним особам війною рф. Хоча проекти законів були зареєстровані, але чомусь ніколи не розглядалися навіть у комітетах. Сподіваюсь, що через недбалість, а не через вплив рф і п'ятої колони, яка дуже боїться саме трибуналу, збитків і репарацій, а не нашої крові.

Законопроект N7198 і повинен був стати таким законом, пройшовши 1 читання ще 10 місяців тому (01.04.22). На його основі мала б правильно збиратися первинна документація про збитки від всіх фізичних та юридичних осіб за період 2014-Перемога. Потім ці збитки повинні покриватися за рахунок міжнародної допомоги, заморожених активів і майбутніх репарацій рф. Зрозуміло, що зібрати зараз інформацію про знищені й пошкоджені об'єкти на окупованих територіях і в зоні бойових дій неможливо, як і неможливо знайти кошти на покриття всіх збитків. Але правильно!!!! зібрана первинна документація про збитки з 2014 – наша гарантія репарацій рф в майбутньому і можливість вести переговори з іншими державами про конфіскацію на користь українців заморожених активів рф.

Але автори зп N7198 вирішили по-іншому. Вони обмежили право відшкодування збитків українцям лише з 24.02.22 і лише фізособам за житло на неокупованих станом на 24.02.22 територіях (тобто без Криму і частини Донбасу). Відтак опосередковано законодавчо визнали війну рф з лютого 2022, а не з 2014, зменшили суми збитків і репарацій рф і паралельно обмежили права українців і бізнесу на отримання відшкодування збитків з 2014 року.

Крім того, що це є дискримінацією українців і порушенням Конституції, це ще й фактична індульгенція рф за репарації з 2014 року і «прекрасний» політичний пас для неї, яким вона неодмінно скористається на міжнародному рівні з наративом «українці самі визнали збитки тільки з 2022 і тільки за житло фізособам».

Про економічні наслідки будівництва винятково житла без повернення соціалки та бізнесу і створення робочих місць можна говорити довго, а результат буде один – люди не повертатимуться в нове житло без роботи, садочків, шкіл, лікарень іншого.

Тепер давайте детальніше подивимося, як за цим зп фізособи отримуватимуть компенсації за житло:

За знищене житло

Заявник – власник знищеного майна – звертається через Дію, ЦНАП, нотаріуса або службу соцзахисту в комісію, що створена місцевою владою, із заявою, документами на право власності і фото знищеного майна.

Заяву можна буде подати протягом воєнного стану + 1 рік.

Комісія розглядає заяву 30 днів і приймає рішення: видавати компенсацію, чи ні, і в якій формі – гроші чи житловий сертифікат. Всі заяви, зокрема пільгові, розглядаються по черзі реєстрації в системі, тобто воїни і ветерани ЗСУ, сім'ї загиблих та діти-сироти (яких взагалі не зазначили в цьому зп) не матимуть першочергового права розгляду заяв.

Рішення комісії затверджує виконавчий орган протягом 5 днів.

Якщо знищений будинок садибного типу, садовий або дачний будинок, то компенсація надається у вигляді грошових коштів на спецрахунок винятково для будівництва аналогічного будинку або у вигляді житлових сертифікатів (за вибором). Процедура контролю за використанням коштів з спецрахунку в зп відсутня.

Компенсація для квартир і всіх інших житлових приміщень передбачена лише у формі житлових сертифікатів, які є іменними без права передачі/продажу, і видаються на основі рішення комісії.

Житловий сертифікат можна використати лише для купівлі житла на первинному або вторинному ринку. Але житло продається за гроші, а не за сертифікати, тому для отримання готівки власнику житлового сертифіката потрібно звернутися до поки невизначеної юрособи, яка протягом 10 днів повинна надати відповідь щодо наявності грошових коштів. Процедуру таких звернень, черговість, як і підстави для відмови і терміни виплат законопроектом не визначено. Чи вистачить на всіх грошей в цієї юрособи, і чи не буде вона брати хабарі за те, щоб видати готівку («аля» сумнозвісна черга на квартири), також незрозуміло, оскільки будь-які запобіжники корупції, як і прозорість її роботи відсутні в зп.

За задумом Мінрегіону такою юрособою – посередником повинна стати Держмолодьжитло (<https://www.molod-kredit.gov.ua>) на чолі із заступницею міністра Н. Козловською. Дивне рішення, на мою думку. Обсяги виплат будуть мільярдними, з якими банківська система справиться значно краще.

Незрозуміла і логіка, чому, наприклад, за садовий будинок виплачують готівкові кошти на спецрахунок або житловий сертифікат, а за квартиру дають тільки житловий сертифікат. Це також питання справедливості, коли, наприклад, заможні власники дач на Київщині дістануть готівку на відбудову, а власники однокімнатної квартири в Бородянці отримають житловий сертифікат із сумнівною процедурою перетворити його в готівкові кошти і купити житло.

Вартість компенсації = кількість знищених кв.м x вартість 1 кв.м визначеного КМУ (до 2-го читання вартість 1 кв.м із зп зникла) Отже, йдемо далі. Якщо Вам пощастило, Ви отримаєте позитивне рішення від юрособи-посередника, і наступний етап – зрозуміти, коли будуть виплачені кошти (зп це не визначає). До цього часу немає сенсу починати шукати житло, бо продавець або забудовник вимагатиме підписати документи і чітку дату сплати за житло, через що можна потрапити у штрафні санкції за несплату. Власники вторинного житла точно не будуть раді таким складним і

незрозумілим процедурам, тому купити там квартиру буде майже нереально.

Якщо ж ви дійшли до етапу отримання готівки за житловий сертифікат, ви повинні будете відписати/відчужити знищене майно державі або місцевим органам влади. Ця послідовність, як і процедура в зп відсутня і буде також встановлена КМУ.

Із позитивного, заявник може доплатити до житлового сертифікату й отримати дорожче або більше житло.

Отримане таким способом житло не можна буде відчужити протягом 5 років. Ця заборона мені нагадує ситуацію із забороною на продаж с/г землі, коли її обходили шляхом укладання договорів оренди на 49 років, від чого з'явився сирій ринок землі і земельні олігархи.

Для пошкодженого житла

Щодо пошкодженого житла, якого насправді буде 80% із загальної кількості, зп не передбачає жодних правил і процедур. Все буде віддано на відкуп КМУ, де вже існує постанова, відповідно до якої ще ніхто нічого не отримав.

Законопроект також під шумок дозволяє місцевій владі стати замовником забудови і скасовує необхідність отримання дозвільної документації. Мрія місцевих забудовників.

Всі отримані компенсації за цим ЗП підлягатимуть оподаткуванню – 19.5%, бо автори зп забули внести відповідні зміни до податкового кодексу.

Оскільки закон все ж таки потрібний всім українцям, є базовим для розвитку економіки та повернення наших громадян з-за кордону, авторам зп було б добре відкликати його в комітет та доопрацювати у 2-му читанні, а саме:

1. Додати до ЗП всі збитки для всіх категорій майна: для фіз і юросіб з 2014 року, але через обмеження ресурсів пріоритетувати компенсації відповідно до наявних ресурсів. Наприклад, спочатку компенсацію видати тільки фізособам за житло, яке було для них єдиним, а насамкінець – юрособам. Це дасть можливість зафіксувати всі збитки, мати максимальну суму і переконливу переговорну позицію з урядами інших країн для конфіскації активів і отримання репарацій рф.

2. Прибрати житлові сертифікати як інструмент компенсації. Вони по суті дублюють

спецрахунки, і є квазі фінансовим інструментом без чіткого регулювання і сумнівною процедурою перетворення цих сертифікатів на гроші через юрособу – посередника.

3. Чітко виписати процедуру відступлення знищеного майна в зп, не в постанові КМУ. Громадяни не будуть відступати майно, якщо спочатку не отримають гроші.

4. Збільшити період надання заяв протягом воєнного стану + 5 років. Це дозволить не створювати черг, не перевантажувати комісії та держоргани, а також українці встигнуть повернутися з-за кордону, з полону, переформити спадщину тощо.

5. Чітко виписати черговість розгляду заяв комісіями та юрособою (якщо така буде) та розгляд заяв пільгових категорій громадян (воїнів, ветеранів ЗСУ, сімей полеглих, дітей-сиріт).

6. Виключити можливість місцевої влади забудовувати без дозвільної документації та громадської думки. Інакше будуть корупція, хаос і скандали.

7. Прибрати створення та функціонування комісій на окупованих територіях або в зоні бойових дій. Такі комісії будуть безпорадними, не маючи доступу до знищеного та пошкодженого майна і документів. В деяких регіонах місцева влада взагалі не функціонує або втекла.

8. Підготувати і прийняти разом із цим зп зміни до податкового кодексу, де вивести отримання коштів за знищене або пошкоджене майно з-під оподаткування (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/klymenko/63dbdc4da8fb8/>). – 2023. – 02.02).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Гайченко, заступник Міністра юстиції України з питань виконавчої служби

Виконавче провадження у цифрі: майбутні тренди чи реальність?

Триває війна за свободу та майбутнє України і всього цивілізованого світу. Ми підтримуємо

один одного, щоб наблизити перемогу – донатимо на потреби ЗСУ та допомагаємо тим, хто потребує. Війна та гуманітарна криза крокують разом, тож багато хто з нас працює одночасно для перемоги і подолання наслідків війни.

Немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій, в якому ми активно стверджуємось, – це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності. У рейтингу за технологічними компетенціями Україна увійшла до десятки лідерів серед 100 країн світу. Згідно з оприлюдненим щорічним дослідженням Global Skill Report 2022 від Coursera, Україна посіла 8 місце у рейтингу в категорії «Технології». Це означає, що українці – одні з найкращих у світі в роботі з комп'ютерними мережами, базами даних, операційними системами тощо. Вчергове – одні з кращих. Безперечно, уже зараз ми маємо чим ділитися. Ми стали лідерами, і не лише в цифровому паспорті, а й в інших доволі швидких цифрових послугах. Діджиталізація процесів та цифрова трансформація виконавчого провадження уже торкається кожного українця. Це безпрецедентний випадок, зокрема, у Європі.

На минулому тижні запрацював спільний проект, який ми реалізуємо з Державною міграційною службою, з електронного обміну даними (затверджений спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України від 13.11.2020 №3956/5/805). У ході такого обміну державні та приватні виконавці отримуватимуть за допомогою автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) інформацію з Єдиного державного демографічного реєстру про реєстрацію місця проживання фізичної особи – боржника. А отже повернення законних коштів стягувачів стане максимально оперативним.

Також, розширено обсяг відомостей, які надаються Державною податковою службою України в рамках електронної інформаційної взаємодії на запити державних та приватних виконавців, відповідно до Порядку надання

інформації Державною податковою службою України на запити органів державної виконавчої служби та приватних виконавців (затверджено наказом Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 21.07.2020 № 2483/5/436).

Також виконавці за допомогою АСВП можуть отримати від ДПСУ додатково інформацію про:

- суми доходів, нарахованих податковими агентами на користь боржників -фізичних осіб, та розміри утриманого податку з доходів боржників – фізичних осіб;

- загальну суму річного доходу, задекларованого боржником – фізичною особою в податковій декларації про майновий стан і доходи, та суму утриманого податку (для фізичних осіб, які є самозайнятими особами);

- загальну суму доходу та суму податку за звітний період, задекларованих боржником – фізичною особою – підприємцем в податковій.

Зовсім скоро в застосунку Дія запускається нова послуга – судові рішення. Наразі триває бета-тестування. Раніше, щоб отримати судові рішення, необхідно було їхати до суду у відведені дні прийому. Потім стояти годинами у черзі, щоб отримати документ. Залежно від навантаження на суд, на це можна було витратити до 3 годин.

Вслід за отриманням судових рішень просто на власний смартфон, працюємо над інтеграцією виконавчого листа у цифру.

Наразі триває як документальна, так і технічна робота.

У корені цього проєкту є певна ідея – допомогти людям отримувати всі переваги цифрового життя. Цифровізація не обмежується виключним використанням технологій; вона характеризується зміною культури, інтегрованої в усі сфери роботи, та трансформацією в управлінні різними командами (https://lb.ua/blog/andrii_gaichenko/544669_vikonavche_provadzhennya_tsifri.html). – 2023. – 03.02).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Соломія Бобровська, народна депутатка України, секретарка Комітету з питань

зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва

Закон 8271: кримінальне право проти бійця

Майже через 1,5 місяці після прийняття, на жаль, Президент підписав скандальний закон № 8271 щодо посилення відповідальності військових за низку злочинів, вчинених під час проходження військової служби.

У грудні 2022 року понад 279 голосів Верховна Рада віддала за посилення покарання для військових. Раніше військовому, який залишив позиції без наказу і повернувся на них, або не виконав наказ командира, або запізнився прибути до військової частини, суди могли призначити м'якше покарання, ніж мінімальне передбачене відповідною статтею. Наприклад, мінімальна санкція статті – 5 років, суддя на власний розсуд може врахувати пом'якшувальні обставини і призначити менше покарання. Це може бути склад сім'ї, нагороди, стан здоров'я – у тому числі і вагітність. Також у судів була можливість звільнити обвинуваченого військового від відбування покарання з випробуванням. Але після прийняття законопроєкту № 8271 це стає неможливим. Проєкт передбачає від п'яти до одинадцяти років з реальним відбуванням покарання за ґратами, і ніяких звільнень з випробуванням чи меншої санкції, ніж передбачена статтею. До прийняття законопроєкту призначити покарання теж була можливість, але зараз суди позбавляють власного розсуду щодо врахування пом'якшувальних обставин.

Цей закон понад місяць пролежав на підписі у Президента. Точилися дебати – і багато хто сподівався, що Президент не підпише цей закон, спостерігаючи величезне обурення не лише в соцмережах. Аргументація Генерального Штабу, який підтримав законопроєкт, була відверто слабкою та, м'яко кажучи, непереконливою. Українці навіть зареєстрували петицію з проханням ветувати законопроєкт – і вона набрала необхідні 25 тисяч голосів у перший же день. Станом на зараз число підписантів перевищило вже за 35 тисяч. Після півторамісячного мовчання, у

день гучних звільнень посадовців, корупційних скандалів та очікування «леопардів», під ніч – таки підписав. А нещодавно – дав відповідь на петицію, сказавши, що питання буде опрацьовуватись, а індивідуальні обставини мають враховуватись.

Тож, про що цей закон?

Закон стосується таких статей Кримінального кодексу: непокори – відкритої відмови виконати наказ начальника, мовчазного невиконання наказу начальника, погрози вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальника, самовільного залишення військової частини або місця служби, дезертирства, самовільного залишення поля бою під час бойової задачі або відмови під час бою діяти зброєю. Так, за перелічені військові злочини не буде можливості призначити покарання менше за нижню межу, визначену Кримінальним кодексом, з урахуванням обставин конкретної справи, не буде також можливості призначити засудженій людині звільнення від покарання з випробуванням. Так, можливо у деяких обставинах це може бути виправданим. Але не у всіх. Нагадаю, за ці статті в Кримінальну Кодексі і так вже є доволі жорсткі міри покарання – від п'яти до десяти років!

У цілому, мета цього закону ніби ясна. Дисципліна у війську – це важливо. Є багато неприємних випадків на фронті, і саме тому за надто жорсткі міри відкрито виступив Главком Залужний. Але є деякі грубі АЛЕ: деякі норми цього законопроекту – надмірні та шкідливі.

У чому проблема цього закону?

По-перше, при його прийнятті були процедурні порушення. Закон нашвидкуруч протягнули через правоохоронний комітет, а комітет з питань безпеки, оборони та розвідки – профільний комітет – щодо нього не засідав, зауваження наші ніхто не вислухав. З порушенням регламенту проголосували в цілому – і одразу направили на терміновий підпис Президенту.

По-друге, авторами проекту закону не зазначено та не наведено жодних переконливих обґрунтувань наявності суспільно небезпечних наслідків від скоєння визначених злочинів, щоб «обтяжувати» і так не малі санкції. Суди

і раніше могли призначити санкцію у 3-7 років позбавлення волі за невиконання наказу, але зараз у них відбирають можливість власного розсуду для врахування конкретних обставин справи та на призначення більш м'якого покарання.

По-третє, виникає найбільше запитання: чому одні матимуть право на пом'якшення (наприклад, обвинувачені за статтями про умисне вбивство, зґвалтування, державну зраду), а діючі військовослужбовці за цілою низкою статей – ні. Так, навіть людей, які мають підозри у наведенні ракет на рідні міста – можна звільнити від покарання з випробуванням або врахувати пом'якшувальні обставини, а для бійця, який по коліна в болоті стоїть вже шостий місяць у Бахмуті – це надто м'яке ставлення, на думку законодавця. На моє глибоке переконання, це від нерозуміння того, через що проходять наші військові щоденно.

Проаналізувавши справи, які містяться у судовому реєстрі, з упевненістю можу сказати: таких справ не так багато, і фактично у кожній є суттєві пом'якшуючі обставини, які суд враховував при винесенні вироку. Наприклад, боєць, який залишив позиції, але до того у лютому добровільно з'явився у військкомат і підставив державі плече. Ми точно хочемо закрити його на 6 років? Або боєць, який має на утриманні стареньку маму з інвалідністю і двох неповнолітніх братів. Посадимо його за те, що він схибив, на 7 років? Або боєць, який має нагороди «За мужність» ще з часів АТО/ООС від Президента і який знає жахи цієї війни, і, з високою долею імовірності – ПТСР ще з тих часів. Невже ми хочемо закрити його на 10 років за те, що залишив позицію, припустимо, неумисно за певних обставин?

Інше питання, чому не було за 9 років війни жодної гучної справи за порушення відповідних статей ККУ або чому їх досі так мало, якщо перед нами стоїть глобальна проблема з такими порушеннями військовослужбовців?

На жаль, деякі недобросовісні військовослужбовці використовували цю лазівку для того, щоб укласти угоду з прокурором і таким чином уникнути служби в гарячих точках. Але переконана, що це вирішується

вказівкою прокурорам ретельніше вивчати мотивацію підозрюваних та обвинувачених, а не чесати всіх одним гребінцем.

Я часто буваю на фронті. І бачу, що там відбувається, тому мені не вийде дорікати браком обізнаності. Знаю запит комбригів, але переконана, що покарання, які вводяться, абсолютно непропорційні. Вони несправедливі і неспівмірні тяжкості вчиненого злочину.

Зворотньо, можу зауважити, що така складна, але стратегічна конструкція, як морально психологічне забезпечення у військах, нарешті має стати не порожнім місцем, а колосальною роботою замість командирів, результатом якої має бути показник кількості правопорушень і порушників. Саме така робота стане кроком до стандартів НАТО, а не тупе залякування та заганяння до тюрем в нашому пікселі.

В умовах найтяжчої війни надважливо будувати правову країну із правом на справедливий суд, на справедливий юридичний розгляд і на можливість реального захисту в умовах війни. Бо саме заради цього ми і воюємо. За вибір і свободу бути далеко від північних сусідів у всіх відношеннях, не лише територіальному (https://censor.net/ua/blogs/3397508/zakon_8271_kriminalne_pravo_proti_byitsya). – 2023. – 03.02).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Катерина Бутко, голова Всеукраїнського Об'єднання «Автомайдан»

Спершу КСУ, тепер ДАП: нарден Маслов хоче знову провалити зобов'язання перед ЄС

2 дні тому з другої спроби Урядовий комітет затвердив проєкт Державної антикорупційної програми (ДАП) на 2023-2025 роки. Перед цим документ пройшов кілька кіл пекла, зокрема, через чималу кількість зауважень від представників судової мафії про що я писала раніше.

Здавалось би, після цього залишився лише 1 крок – ДАП має затвердити Кабінет Міністрів і після цього ми вперше в історії отримаємо документ з чіткими кроками, які має зробити

кожен з Державних органів у боротьбі з корупцією.

Зробити це Кабінет Міністрів може вже 4 лютого на своєму черговому засіданні.

Проте за крок до затвердження ДАП до саботажу долучився парламент, а саме Голова Комітету з питань правової політики – Денис Маслов.

Так, виявляється, що кілька днів тому Маслов розіслав 11 державним органам, зокрема, Верховному суду, КСУ, ВРП, Раді суддів, Міністерству юстиції, Державній судовій адміністрації, Вищому антикорупційному суду, ЦВК та іншим проєкт Державної антикорупційної програми з проханням надати свої зауваження до тексту ДАП.

Абсурдність цього запиту в наступному: ВСі ці органи вже розглядали проєкт ДАП і надавали свої зауваження, НАЗК проводило погодження з їх представниками та в результаті в тому чи іншому вигляді кожен з цих органів підтримав ДАП.

Такий запит за кілька днів до можливого затвердження Антикорпрограми в Кабміні може нести лише одну мету: затягування часу. Адже тепер кожен з 11 держорганів має офіційно відповісти на запит Голови Комітету про те, що вони вже надавали та погоджували свої зауваження.

Про якнайшвидше затвердження Державної антикорпрограми неодноразово прямо говорили наші Європейські партнери та посли G7.

Проте для Дениса Маслова таке ігнорування вимог наших міжнародних партнерів – не вперше. Саме Комітет під головуванням Маслова був профільним при розгляді Закону про КСУ і рекомендував затвердити його у вигляді, який суперечив рекомендаціям Венеційської комісії.

Про те, чи зможе таке рішення Маслова тимчасово заблокувати прийняття ДАП – ми дізнаємось вже за кілька годин, коли Кабінет Міністрів опублікує порядок денний завтрашнього засідання та чи знайдемо там питання затвердження Антикорпрограми.

Однак у час, коли міжнародна підтримка – критично важлива для виживання нашої країни, в день, коли в Києві проходить довгоочікуваний

саміт «Україна-ЄС», блокування питання, до якого прикута увага партнерів – є очевидно не тільки прогративною стратегією, але і прямою дискредитацією євроінтеграційних зусиль України. Пан Маслов, судячи з кейсу з Конституційним судом, чудово на цьому розуміється.

Сподіваюсь, уряд на чолі зі Шмигалем, який тепер особисто відповідає за долю документу, на ці маніпуляції не поведеться і виконає роботу, яку від нього чекає суспільство (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/butko/63dd42845e2c9/>). – 2023. – 03.02).

Блог на сайті «Latifundist.com»

Про автора: Вадим Турянчик, радник президента УЗА з кормової та харчової безпеки

Бути чи не бути ГМО, ось в чому питання
Дозвіл вирощувати ГМО в Україні може коштувати мільярдів доларів втрачених доходів, додаткових витрат виробників на дослідження, а також великі ризики втрат для логістики зерна. Хто бажає замінити Україну на світовому ринку не ГМО зерна?

Влаштуйтеся зручніше, ми починаємо!

Разом з наданими аналітичними даними провідних сюрвеєрських компаній України-членами УЗА: BSS, SGS та Cotecna ми проведемо аналіз чи потрібно в Україні дозволяти вирощування ГМО і чим це загрожує експорту з України.

Для початку ми розберемось з визначенням що таке ГМО. Відповідно до ЗУ «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» прийнятого та чинного з 2007 року:

Генетично модифікований організм, живий змінений організм (ГМО) – будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах, а саме:

рекомбінантними методами, які передбачають формування нових комбінацій

генетичного матеріалу шляхом внесення молекул нуклеїнової кислоти (вироблених у будь-який спосіб зовні організму) у будь-який вірус, бактеріальний плазмід або іншу векторну систему та їх включення до організму-господаря, в якому вони зазвичай не зустрічаються, однак здатні на тривале розмноження;

методами, які передбачають безпосереднє введення в організм спадкового матеріалу, підготовленого зовні організму, включаючи мікроін'єкції, макроін'єкції та мікроінкапсуляції; злиття клітин (у тому числі злиття протоплазми) або методами гібридизації, коли живі клітини з новими комбінаціями генетичного матеріалу формуються шляхом злиття двох або більше клітин у спосіб, який не реалізується за природних обставин.

Регулювання обігу ГМО в ЄС

Для країн ЄС, основними регулюючими документами поводження з ГМО щодо вирощування, авторизації, маркування є – Decision 2001/18/EC, та Regulation (EC)1829/2003. Обидва документи регламентують межу маркування для продукції – 0,9%. Рішення про авторизацію видається на 10 років. Тож тут може бути 3 сценарії:

Якщо лінія ГМО не є авторизованою в ЄС і вміст ГМО перевищує 0,9% в імпорті буде відмовлено.

Якщо лінія ГМО є авторизованою, вміст ГМО перевищує 0,9%, вантаж маркується як ГМО. Імпорт дозволено.

Якщо лінія ГМО є авторизованою, вміст ГМО нижче 0,9%, маркування не проводиться. Імпорт дозволено.

Ситуація з ГМО в Україні та політика країн імпортерів українського зерна

Відповідно до звіту UP2022-00 «Biotechnology and Other New Production Technologies Annual» (November 14, 20) опублікованим USDA, в Україні неофіційно зараз вирощується близько: 50-65% ГМО-сої,

10-12% ГМО-ріпаку,

менше ніж 1% ГМО кукурудзи.

Хоча я дозволю собі не погодитись з останньою цифрою, оскільки спираючись на дані сюрвеєрських компаній в Україні,

визначено близько 3% ГМО-кукурудзи і з кожним роком ця цифра росте. І це при чинному законі в Україні, коли дозволені тільки зареєстровані лінії до вирощування (але жодної лінії досі не зареєстровано, тому фактично не дозволено вирощувати), висновки робіть самі.

Візьмемо врожай довоєнного часу, в сезоні 21/22 було зібрано:

кукурудзи 37,6 млн т, з них експортовано 23,5 млн т;

ріпаку – 2,9 млн т, з них експортовано 2,7 млн т;

сої 3,5 млн т, з них експортовано відповідно 1,1 млн т.

Тобто частка кукурудзи, ріпаку та сої в загальному експорті зернових та олійних складає близько 50-55%.

А тепер поговоримо, про найбільших імпортерів кукурудзи, ріпаку та сої з України з тих країн, де є жорстке регулювання обігу ГМО продукції, зокрема ЄС, Туреччини та інших, візьмемо довоєнний 20/21 МР:

Ріпак найбільше імпортували Німеччина – 773 тис. т, Бельгія – 572 тис. т, Нідерланди – 325 тис. т. Ці 3 країни імпортували майже 2/3 від загального експорту ріпаку з України.

Найбільшим імпортером сої була Туреччина з обсягом 547 тис. т, також імпортували Італія – 92 тис. т та Нідерланди 128 тис. т. Разом це понад 50% всього українського експорту сої.

Схожа картина і з кукурудзою, коли 3 країни імпортували понад 50% українського експорту кукурудзи: Китай – 8,5 млн т, Нідерланди – 2,5 млн т та Іспанія – майже 2 млн т.

Далі, пропоную розібратись, що ж відбувається в країнах основних імпортерів українського збіжжя, а саме чи дозволено вирощування.

В ЄС не вирощуються ГМ-рослини, крім Іспанії та Португалії (де в окремих областях вирощується кукурудза MON810, бо дані регіони є ендемічними по кукурудзяному метелику, але загальна площа таких посівів не перевищує 100 тис. га). Також зверну увагу, що наразі, дозвіл на вирощування на перегляді.

Перші європейські країни, що проголосили відмову від вирощування ГМ-культур в ЄС, підписавши Флорентійську Хартію у 2005 році

були 11 територіальних одиниць, що входили до складу Німеччини, Франції, Шотландії. За 10 наступних років кількість проголошених підписантів зростає з 11 до 95 (Tosun, Journal Risk Research, 2015).

Далі вимоги законодавства Туреччини стосовно обігу ГМО. Основний регулюючий документ вже «Закон про біобезпеку» (№5977, 2010р). В законі проголошена сувора заборона на вирощування ГМ-культур у Туреччині, дозволено імпорт авторизованих ГМ-культур. Зазначимо, що перелік ліній сої та кукурудзи, дозволених до імпорту в Туреччині трохи відрізняється від загального для ЄС, а стосовно ріпаку взагалі діє «zero tolerance», навіть якщо він є ботанічною домішкою.

В Китаї політика щодо вирощування ГМО динамічно змінюється. Вирощують ГМ-бавовну та папайю. З 2021 року закладено перші тестові посіви ГМО-сої, кукурудзи (апробація). Але наразі їх вирощування заборонено.

64 країни світу вимагають маркування генетично модифікованих продуктів. Серед цих країн є всі члени Європейського Союзу (ЄС), Австралія та Японія. Зараз ГМО не маркують в Сполучених Штатах і Канаді.

У Європейському союзі ситуація з ГМО наступна:

В Африці ГМО заборонили Алжир і Мадагаскар, а в Азії – Туреччина, Киргизстан, Бутан і Саудівська Аравія.

В Америці – Беліз, Еквадор, Перу та Венесуела заборонили ГМО.

У США немає офіційного законодавства про заборону ГМО.

УЗА вітає ініціативу впорядкувати питання ГМО, однак висловлює глибоке занепокоєння через законопроект, який покликаний запровадити державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки.

Йдеться про законопроект № 5839 від 05.08.2021, що як ми бачимо з аналізу, не відповідає ситуації в ЄС та суперечить веденню цивілізованого бізнесу, а також загрожуватиме національній безпеці України, зокрема, в

частині біобезпеки. Зокрема, законопроект передбачає дозвіл на вирощування, обіг та експорт ГМО в Україні без належного контролю. ***Тому перш ніж ухвалювати законопроект, треба розуміти, а чи справді ми йдемо своїм шляхом чи нам нав'язують вибір без вибору.***

Практичні проблеми вирощування ГМО-зерна в Україні

Пропоную окремо зупинитись на практичному виконанні Закону України, який фактично дозволить вирощування ГМО-зерна, елеваторами, портовими терміналами та експортерами безпосередньо зерна.

Уявімо елеватор, який надає послуги в своєму районі і довколишнім фермерам зі зберігання зерна, або ж послуги перевалки на портовому терміналі, або ж компанію, яка самостійно експортує продукцію до країн, які ми згадували раніше.

В одній ємності зберігання може бути зерно або олійні, від 1 до 100 різних постачальників, або ж виробників. Наприклад, ідеальний сценарій, і в нас вирощуються саме зареєстровані лінії ГМО відповідно до № 5839, жодних незареєстрованих ліній немає, в контракті або ж договорі в нас прописана умова поставки до 0,9% не ГМО продукції. Щоб переконатись, що нам дійсно привезли, що декларується, ми обов'язково маємо перевірити поставлену продукцію від кожного постачальника.

Нагадую, зберігання на портовому терміналі або ж елеваторі – знеособлено. Це означає, що продукція від всіх виробників та постачальників зберігається разом, незалежно від об'єму поставки. Відповідно, для того щоб переконатись, що продукція відповідає умовам поставки, для цього ми можемо використати експрес-смужки для аналізу певних протеїнів ГМО, наприклад, в кукурудзі.

Вартість смужок різна, але візьмемо орієнтовно ціну в \$500 за упаковку з 100 штук, це вартість смужки \$5, для верифікації результатів я б рекомендував використовувати 2 смужки на кожен транспортний засіб. Рахуємо 2 смужки, це \$10 на 20 т продукції, що виходить близько 50 центів з тонни. І це додаткові витрати, які ляжуть на плечі виробника продукції або ж на

підприємство, яке надає послуги з зберігання, або ж перевалки. Може здатися, що суми незначні, але якщо порахувати, що у вдалий сезон елеватор має 3-4 оберти, це скажімо для елеватора в 60 тис. т виходить 240 тис. т, то витрати будуть становити \$120 тис.

Портовий термінал, який в середньому експортує 2-3 млн т на рік, матиме додаткові витрати в \$1-1,5 млн тільки на аналізі ГМО. Додатково результати смужок варто перевіряти в акредитованих сюрвеєрів, акредитованими методами випробування якими експрес-смужки не є, наприклад ті ж самі лабораторії компаній BSS, SGS та Cotecna. Це ще близько 10-20 центів на тонні продукції. Тому що ризик занадто великий. Плюс час на тестування, очікування результатів, що зменшить швидкість приймання продукції у випадку потенційної наявності ГМО порівняно з не ГМО продукцією.

Хтось скаже, а нащо контролювати кожне авто, якщо продукція з одного господарства, і можна робити аналіз на партію. Так, але не забуваємо про умови сусідства посівних площ, ГМО зерно може запилити не ГМО зерно, таким чином буде вирощене ГМО зерно. І це все потрібно контролювати ще на стадії вирощування.

І одна автівка не перевіреної на ГМО продукції може зіпсувати об'єми в 100 разів більші за 1 автівку.

Не менш важливим є також ризик перехресного забруднення під час збирання, транспортування, та зберігання продукції. Систему НАССР ніхто не відміняв, як систему оцінки ризиків та критичних контрольних точок.

Після транспортування вагонами або ж автомобільним транспортом ГМО продукції, перед транспортуванням не ГМО продукції, такі транспортні засоби повинні бути ретельно зачищені, інакше буде виявлені сліди ГМО. І у випадку поставки продукції відповідно до контракту як не ГМО, тобто менше 0,9% , при прийманні буде відмовлено.

Тобто, перед завантаженням транспортного засобу на елеваторі, необхідно буде пересвідчитись, що раніше ним не транспортувалась ГМО продукція, або ж ретельно зачищати. Те ж стосується елеваторів,

завальні ями, транспортери, «мертві зони» (важкодоступні місця, де накопичуються пил та залишки попередньої продукції), ребра жорсткості в металевих банках, все це потрібно буде завжди ретельно зачищати після ГМО продукції.

Знов ж таки, це додаткові витрати часу та коштів. Інакше існує ризик, наприклад на тому ж судні чи баржі в порту, отримати замість не ГМО продукції з показником 0,9%, отримати ГМО. В результаті отримати втрати у вигляді дисконту та перенаправлення судна на потенційні ринки збуту.

Ринки збуту ГМО

Далі, стосовно ринків збуту. Нагадаю, Китай по всім своїм контрактам купує з України не ГМО продукцію, як надійного партнера і виробника, і стосовно ГМО в них «zero tolerance» тобто наявність ГМО менше 0,1%. Це легко перевірити, можна поцікавитись в брокерів, покупців на ринках, який попит на ГМО кукурудзу.

Знов таки, прихильники законопроекту скажуть: «Ну подивіться, США, Латинська Америка вирощують ГМО продукцію і без проблем експортують в Китай». Так, але тут питання ціни, і вартості самої продукції. І в умовах коли ми залежні від надходжень до бюджету, особливо валютної виручки, ризикувати ключовими ринками збуту заради

бажання догодити комусь може дуже дорого коштувати. Соя або ж ріпак не ГМО, завжди торгуються з премією, і дорожчі за ГМО.

Тому якщо є виробнича необхідність в ГМО продукції, будь ласка, купуйте і імпортуйте, але не потрібно піддавати ризику цілу галузь виробництва сільськогосподарської продукції дозволяючи культивуацію ГМО зернових та олійних в Україні.

В нинішніх реаліях та умовах війни, ні державні органи влади, ні агробізнес, в разі ухвалення законопроекту № 5839, не зможуть повністю забезпечити контроль за ГМО, адже зберігання зерна в Україні знеособлене, відтак ГМО зерно цілком може змішатись з не ГМО зерном на елеваторі чи портовому терміналі. Окрім того, контроль за вирощуванням також неможливо в нинішніх умовах забезпечити. Адже за умови сусідства посівних площ, ГМО зерно може запилювати не ГМО зерно, таким чином буде вирощене ГМО зерно.

Тож ціла зернова галузь нестиме величезні ризики, і експортери, і виробники в перспективі тільки втратять від запровадження дозволу вирощування ГМО-зерна в Україні. Кому це вигідно? Хто хоче зайняти нішу України на світовому ринку? Ми повинні подумати про це особливо уважно. (<https://latifundist.com/blog/read/2968-buti-chi-ne-buti-gmo-os-v-chomu-pitannya>). – 2022. – 31.01).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 2 (244) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Бергелська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 09.02.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,90.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net